

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

Trest smrti

Diplomová práce

Matěj Pilát

Vedoucí práce:

prof. JUDr. Dagmar Císařová, DrSc.

Praha, duben 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

Podpis:

Poděkování

Děkuji paní prof. JUDr. Dagmar Císařové, DrSc. za vedení a pomoc při zpracování této práce. Dále bych chtěl poděkovat přátelům, kteří mi pomohli v mém boji s gramatikou.

V Praze 23.4.2012

Matěj Pilát

Obsah:

Úvod.....	1
1. Popis užívání trestu smrti.....	3
1.1 Trest smrti v Českých zemích.....	3
1.1.1 Počátky kodifikace.....	3
1.1.2 První republika.....	3
1.1.3 Retribuční soudnictví.....	4
1.1.4 Jednotný trestní zákon 86/1950	5
1.1.5 Trestní zákon 140/1961 a řád 141/1961	5
1.2 Trest smrti ve světě	6
1.2.1 Obecný popis	6
1.2.2 Trest smrti v Číně	7
1.2.3 Blízký Východ a Severní Afrika.....	9
1.2.4 Spojené Státy Americké.....	10
1.3 Trest smrti a mezinárodní právo	12
1.3.1 První zmínky.....	12
1.3.2 Mezinárodní Pakt o Občanských a Politických Právech	12
1.3.3 Regionální úmluvy.....	14
1.3.4 Dodatkové protokoly	14
1.3.5 Judikatura.....	15
2. Účelnost trestu smrti	16
2.1 Teoretická východiska	16
2.1.1 Stanovení základních pojmů	16
2.1.2 Alternativy	17
2.2 Odstrašující účinek trestu smrti	18
2.2.1 Schopnost posoudit dopad svého jednání	19
2.2.2 Relativní přísnost	20
2.2.3 Rychlost a jistota odsouzení	22
2.2.4 Empirická data	23
2.3 Zabránění recidivě	24
2.3.1 Obecná východiska	24

2.3.2 Odnětí svobody a zabezpečení.....	25
2.3.3 Náklady na výkon trestu smrti a odnětí svobody.....	26
2.4 Odplata.....	27
2.4.1 Racionální zhodnocení.....	28
2.4.2 Emocionální aspekt.....	29
2.4.3 Veřejné mínění.....	30
3. Oprávnění státu vykonat trest smrti.....	30
3.1 Společenská smlouva.....	31
3.2 Důsledky.....	32
4. Rizika a negativa spojená s trestem smrti.....	32
4.1 Negativní dopady trestu smrti.....	32
4.1.1 Hodnota lidského života.....	33
4.1.2 Ochrana lidského života.....	33
4.1.3. Vliv trestu smrti.....	34
4.1.4. Dopad na zúčastněné osoby.....	35
4.2 Rizika spojená s trestem smrti.....	35
4.2.1 Propuštění na svobodu.....	36
4.2.2 Justiční omyly.....	36
4.2.3 Kvalita obhájce.....	38
4.2.4 Diskriminace.....	39
4.2.5 Posouzení.....	40
Závěr.....	41

Úvod

Trest smrti provází lidstvo od nepaměti. Byl pravděpodobně prvním trestem, který kdy byl vykonán, a po dlouhou dobu se jednalo o jednu z mála alternativ, jak potrestat pachatele. Zatím co dříve se jednalo o trest naprosto běžný, postupem času se stal spíše výjimkou, jak z hlediska geografického, tak z hlediska trestných činů, za které je udělován. Je to trest rezervovaný pro ty nejhorší pachatele a od doby, kdy bylo opuštěno mučení, je to také nejpřísnější možný trest. V České republice byl trest smrti definitivně zrušen po sametové revoluci s přechodem k demokracii, ale ani v dobách totality nebyl používán nikterak často (když nepočítáme období poválečných retribucí a počátek padesátých let). Přestože většina demokratických států světa trest smrti dávno opustila, veřejné mínění často volá po jeho zavedení. Navzdory veřejnému mínění není v současné době otázka obnovení trestu smrti v naší zemi na stole, protože by to znamenalo porušení mezinárodních závazků, ke kterým Česká republika přistoupila. To však neznamená, že by jeho zkoumání bylo bezpředmětné. Úvahy o nejvyšším trestu totiž pomáhají pochopit roli trestního práva jako takového, hodnotu lidského života v moderní společnosti, a najít adekvátní trest pro ty nejhorší zločince.

První kapitola této práce je ryze deskriptivní a popisuje základní fakta související s trestem smrti. Nejprve se zaměřuji na historický vývoj tohoto institutu, obzvláště v Českých zemích a pokusím se sledovat základní trendy tohoto vývoje. Následně popisuji používání tohoto trestu v současnosti v různých částech světa. Protože je mým cílem zkoumat jej z pohledu možného zavedení v zemích, jako je Česká republika, budu se soustředit na jeho používání jako nástroje výkonu spravedlnosti, ale lehce se dotknu i jeho zneužívání k útlaku v totalitních státech. Z toho důvodu budu v této i v následujících částech mé práce operovat převážně s realitou Spojených států amerických, protože se jedná o demokratickou zemi, která má s tímto institutem dlouholetou zkušenost a zkoumá tuto otázku nejintenzivněji. Navíc tento trest není používán ve všech státech USA, a z toho důvodu je velmi jednoduché srovnávat při posuzování jeho účinků, protože porovnávání v rámci jedné země je více vypovídající, než porovnávání mezi jednotlivými zeměmi, či dokonce kontinenty. Pro úplnost je také třeba ukázat situaci v zemích, kde je tento trest využíván nejhojněji – v Číně a v oblasti Blízkého východu. Poslední část první kapitoly popisuje vývoj v oblasti mezinárodního

práva, který se tohoto trestu dotýká a smlouvy, které jej regulují, protože Česká republika je jako právní stát samozřejmě povinna dodržovat závazky, ke kterým přistoupila. Rovněž posun v oblasti mezinárodního práva ukazuje na změny ve vnímání a používání tohoto trestu.

Základní otázka této práce, kterou bude zkoumat druhá, třetí a čtvrtá kapitola zní následovně: je trest smrti přijatelným a ospravedlnitelným prostředkem boje proti kriminalitě? Pokud bychom měli na tuto otázku odpovědět kladně, pak musí jeho přínosy nejen převažovat nad nevýhodami, ale zároveň musí být i principiálně přijatelným institutem v moderní společnosti. Abych na tuto otázku mohl odpovědět, budu v druhé kapitole postupně analyzovat možné pozitivní dopady tohoto institutu ve světle účelu používání trestní sankce a budu ho porovnávat s alternativami, které společnost má při trestání těch nejtěžších pachatelů – převážně s doživotním odnětím svobody. Třetí kapitola pojednává o přijatelnosti trestu smrti z hlediska deontologického - jestli je vůbec trest smrti přijatelným prostředkem, který by společnost měla používat. Čtvrtá kapitola pak představuje negativa a rizika, která používání tohoto trestu společnosti přináší. Po zvážení všech pro a proti pak bude možno odpovědět na výše položenou otázku. Tato práce nemá za cíl zkoumat prostředky, které jsou použity pro vykonání trestu smrti, protože problematika usmrcování usvědčených pachatelů je mnohem podstatnější, než způsob, jakým je vykonáno.

Obsahem této práce bude pouze použití trestu smrti pro civilní pachatele – i mezinárodní smlouvy často oddělují jeho použití za války. Za bojové situace se totiž člověk dostává do ohrožení života, což je zcela odlišná situace oproti okamžikům, kdy jsou páčány běžné trestné činy. Navíc zájem na zachování bojeschopnosti ozbrojených složek je kvalitativně odlišný od zájmu ochrany veřejnosti před běžnými pachateli trestných činů. Protože Česká republika není v oblasti těžké kriminality nikterak výjimečnou, bude tato práce problematiku zkoumat spíše obecně, a závěry tudíž budou aplikovatelné na všechny země nacházející se v obdobné situaci. Tato práce je platná k dubnu 2012.

1. Popis užívání trestu smrti

1.1 Trest smrti v Českých zemích

1.1.1 Počátky kodifikace

Trest smrti byl na českém území (stejně jako v jiných zemích světa) ukládán od nepaměti. První kodifikace trestního práva (*Contitutio Criminalis Josephina* z roku 1707 a *Constitutio Criminalis Thereziana* z roku 1768) umožňovaly širokou aplikaci tohoto trestu, přičemž jeho výkon se vyznačoval mimořádnou krutostí. Je proto s podivem, že i v době pozdního feudalismu existovalo období, kdy bylo vykonávání trestu smrti na našem území přerušeno – a to období po vydání *Všeobecného zákoníku o zločinech a trestech za ně* Josefa II. Z 13. ledna 1787 (ten se také stal základem dalšího trestního zákonodárství na našem území až do roku 1950). I když v tomto zákoníku samozřejmě trest smrti jako alternativu najdeme, pomocí nařízení byly všechny rozsudky smrti předávány Josefu II. osobně, a ten pak systematicky odsouzeným uděloval milost. Tato nařízení byla tajná, aby nedošlo ke ztrátě odstrašujícího účinku trestu smrti. Ovšem nedlouho po smrti Josefa II. (2. ledna 1795) vydal František II. dekret, který umožnil trest smrti opět používat a to konkrétně za velezradu. Tím skončilo toto krátké období abolicie a až do sametové revoluce byl na našem území trest smrti více či méně často používán¹.

1.1.2 První republika

Po vzniku Československé republiky zůstaly v platnosti existující říšské a zemské zákony (recepční zákon), takže i v oblasti trestního práva zůstal zachován dualismus mezi zeměmi Českými a Slovenskými až do roku 1950. I přes veškeré diskuse o problematičnosti trestu smrti byl tento přejat z práva platného v Rakousku-Uhersku. Na území českých zemí platil trestní zákon č. 117 z roku 1852, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi pak Trestní zákoník o zločinech a přečinech z roku 1878. Ovšem existence trestu smrti byla více méně spíše formální záležitostí, protože většina udělených trestů smrti byla zmírněna cestou milosti prezidenta republiky. Sám Tomáš Garrigue Masaryk byl odpůrcem trestu smrti, a v jedné ze svých přednášek v roce 1895

¹ FICO, Robert. *Trest smrti* s. 43-46

prohlásil popravy za nejd'abelštější způsob zabití: „*poněvadž schvalují je lidé vládnoucí s úplným klidem a rozmyslem, s dostatečnou lhůtou pro udělení milosti, pod ochranou bodáků. Jsou to nejsurovější zbytky středověké inkvizice. Statisticky, snažící se dokazovati blahodárné účinky trestu smrti na zmenšení zločinnosti jsou neúplné, nepravdivé a nevědecké.*“ Nelze se pak divit, že využíval svých pravomocí k omezení používání tohoto trestu, jak jen to bylo možné, i když díky tlaku veřejnosti několik rozsudků znamenajících popravu odsouzeného podepsat musel. Ovšem omezení používání trestu smrti v této době nebylo ani tak dáno společenskou či systémovou změnou, ale osobou prezidenta (obdobně jako za Josefa II.)².

1.1.3 Retribuční soudnictví

Po válce pak nastoupilo období mimořádných lidových soudů, které rozhodovaly velmi rychle (maximální trvání tři dny), veřejně a poprava se konala do dvou hodin od vynesení rozsudku. Právním základem pro ně byl *Dekret prezidenta republiky č. 16* ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. velký retribuční dekret). Tyto mimořádné lidové soudy vynesly celkem 730 rozsudků smrti³, a je samozřejmé, že docházelo jak k častým přehmatům, tak i vyřizování účtů – o právu na spravedlivý proces tudíž nemůže být řeč. Už sama podstata lidových soudů a procesní pravidla neumožňovaly spravedlivé projednání případu vedoucího k trestu smrti.

Ještě před přijetím jednotného trestního zákona 86/1950 byl v roce 1948 schválen zákon č. 231 na ochranu lidově demokratické republiky, který umožňoval ukládání trestu smrti za politické delikty – ten byl pak zneužíván na likvidaci představitelů politické opozice.

² LIŠKA, Otakar. *Vykonané tresty smrti, Československo 1918-1989 s. 12-13*

³ LIŠKA, Otakar. *Vykonané tresty smrti, Československo 1918-1989 s. 18*

1.1.4 Jednotný trestní zákon 86/1950

Příchod tohoto zákona znamenal zvýšení významu trestu smrti, navzdory obecnému světovému trendu ústupu od něj. Tento trest byl stanoven jako jeden ze tří hlavních trestů, a to dokonce na prvním místě.(par. 18). Toto vychází pravděpodobně i z účelu tohoto zákona - „*Zneškodnění nepřítele pracujícího lidu*“ (v § 17 odst. 1 písm. a.) Soudy mohly uložit trest smrti za celkem 25 skutkových podstat, navíc často se jednalo o trest obligatorní (neexistovala k němu alternativa odnětí svobody), což samo o sobě ukazuje na tvrdost tohoto zákona. Výkon tohoto trestu se pak prováděl oběšením, v případech zvýšeného ohrožení státu zastřelením⁴.

Podle statistických údajů z roků 1951 – 1955 bylo za politické delikty v této době uloženo 158 trestů smrti. Od roku 1948 do roku 1955 bylo popraveno více než 250 lidí, z toho téměř 90 % z politických důvodů⁵.

Rok 1956 přinesl jisté uvolnění, protože byla přijata novela trestního zákona číslo 63/1956. Tou byl zrušen trest odnětí svobody na doživotí a nahrazen trestem odnětí svobody na 25 let. Tento trest byl také uložen jako alternativa ke všem případům trestu smrti, který se tak stává od této chvíle pouze fakultativním. Rovněž byla zavedena povinnost přezkoumat zákonnost každého rozsudku, který uděloval trest smrti (ta byla později převzata trestním řádem č. 141/1961). Tento přezkum se projevil i ve statistických údajích, kdy v letech 1962-1988 bylo trest smrti uložen 131 osobám, z nichž bylo u 42 zjištěno tak závažné porušení zákona, že to mělo vliv na uložení trestu smrti.

1.1.5 Trestní zákon 140/1961 a řád 141/1961

Nový trestní zákon přinesl paradoxně rozšíření počtu skutkových podstat, za které bylo možné uložit trest smrti – celkem za 33 trestných činů, mezi které patřily politické delikty, všeobecné ohrožení, vražda a velká skupina vojenských trestných činů a činů proti lidskosti. Nově také byly zavedeny trestné činy související s leteckým

⁴ FICO, Robert. *Trest smrti* s. 46-47

⁵ LIŠKA, Otakar. *Vykonané tresty smrti, Československo 1918-1989* s. 21

provozem – ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku a zavlčení dopravního prostředku (novelou 45/1973)⁶.

Na druhou stranu byla možnost udělení velmi omezována – nikdy nebyl stanoven jako trest obligatorní, ale vždy jako alternativa k trestu odnětí svobody. Další omezení (par. 29) znamenal fakt, že tento trest bylo možné udělit pouze v případě mimořádně vysokého stupně společenské nebezpečnosti, a ani to samo o sobě také nestačilo. Musela být ještě splněna alespoň jedna z následujících podmínek – tento trest vyžadovala účinná ochrana společnosti, nebo nebyla naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody na 15 let. Trest smrti také nebylo možno uložit ani mladistvému, ani těhotné ženě. Podstatnou změnu také přinesla novela 45/1973, která stanovila, že namísto trestu smrti může soud uložit trest odnětí svobody v trvání 15-25 let, pokud považuje tento trest pro splnění svého účelu za dostatečný. Důvod byl prostý – soudy často považovaly maximální možný trest odnětí svobody (15 let) za příliš mírný, ale trest smrti zase za příliš přísný⁷.

Trest smrti byl definitivně zrušen 1. července 1990, a to zákonem č. 175/1990. Česká a Slovenská federativní republika se tak připojila ke čtyřiceti dalším státům, které do té doby odstranily tento způsob trestání de facto i de iure a svým přistoupením k mezinárodním smlouvám se i zavázala tento stav udržovat i v budoucnu.

1.2 Trest smrti ve světě

1.2.1 Obecný popis

Dříve jedna z nejběžnějších forem trestu je v posledních dekádách zřetelně na ústupu - v posledním desetiletí zrušilo trest smrti (ať už zcela zakázalo, či ustavilo moratorium) 31 zemí⁸. Přesto stále existují země, které trest smrti vykonávají pravidelně a běžně. Podle zprávy Amnesty International, bylo v roce 2011⁹ prokazatelně vykonáno celkem 676 poprav, což je výrazný nárůst oproti roku 2010, kdy bylo popraveno 527, ale pokles oproti roku 2009, kdy toto číslo dosahovalo hodnoty 714. Tyto statistiky ovšem nezahrnují Čínskou lidovou republiku, která úzkostlivě tají všechny informace

⁶ FICO, Robert. *Trest smrti* s. 50-53

⁷ FICO, Robert. *Trest smrti* s. 50-53

⁸ AMNESTY INTERNATIONAL. *Death Penalty in 2010: Executing countries left isolated after decade progress.*

⁹ AMNESTY INTERNATIONAL. *Death sentences and executions in 2011*

o provedených popravách, ale odhady hovoří o tisících popravených ročně. Trest smrti byl v roce 2010 vykonán ve 20 zemích světa (v roce 2010 jich bylo 23), kdy na prvním místě je výše zmíněná Čínská lidová republika, následuje ji Írán (360 popravených), Saúdská Arábie (82 popravených), Irák (68 popravených), USA (43 popravených), Jemen (41 popravených) a Severní Korea (30 popravených). S výjimkou USA je však pravděpodobné, že tato čísla budou vyšší, protože se jedná pouze o oficiálně přiznané popravy a existuje silné podezření, že ve skutečnosti jich proběhlo více, včetně zabíjení lidí vládními orgány bez rozhodnutí soudu. Jediná evropská země, která nadále používá trest smrti je Bělorusko (2 popravy). Z výše uvedeného lze vidět, že z liberálních demokracií zůstává běžným nástrojem trest smrti jen ve Spojených státech amerických, a z toho důvodu si zaslouží podrobnější popis společně s Čínou a Blízkým východem, které vedou žebříček počtu poprav.

1.2.2 Trest smrti v Číně

Vzhledem k tomu, že Čínská lidová republika používá trest smrti nejčastěji, je vhodné začít se zkoumáním právě zde. Bohužel přesné statistiky nejsou k dispozici, protože čínská vláda odmítá zveřejňovat informace o provedených popravách či důvodech odsouzení – to se týká i jiných zemí v regionu, například Vietnamu, Malajsie či Severní Koreje. Navzdory tomuto faktu i zde lze vidět světový trend, poklesu počtu poprav – čínská iniciativa na ochranu lidských práv Dui Hua hovoří o poklesu počtu poprav z přibližně 8 000 v roce 2008 na 4000 v roce 2011¹⁰. Samotná čínská vláda prohlašuje, že od roku 2007 výrazně snížila počet popravených, bohužel nikomu neumožňuje toto tvrzení ověřit. Čína má nejširší záběr trestných činů, za které je možné tento trest uložit – celkem se jedná o 55 trestných činů, které zdaleka nezahrnují jen případy, kdy byla způsobena smrt. Lze jej udělit za přibližně čtvrtinu trestných činů¹¹ zahrnujících i nenásilné činy, jako je korupce, či pašování drog. Až v roce 2011 byla provedena reforma trestního systému, která odstranila tento trest za 13 hospodářských trestných činů, jako byly daňové úniky či pašování kulturních a přírodních památek¹²,

¹⁰ THE DUI HUA FOUNDATION. *Dui Hua Estimates 4,000 Executions in China, Welcomes Open Dialogue*

¹¹ HAYS, Jeffrey. *Executions, organ harvesting and the death penalty*

¹² HOGG, Chris. *China ends death penalty for 13 economic crimes*

na druhou stranu byly podmínky udělování trestných činů rozšířeny například o přinucení k darování orgánů, či výrobu drog a zdravotně závadných potravin¹³.

Právo na spravedlivý proces bohužel v Číně zaručené nikterak není, což je pravděpodobně i jeden z důvodů, proč jsou všechny informace utajovány. Nadále tam platí pro nás stěžejní představitelná presumpce viny, kdy obžalovaní musí prokázat svoji nevinu. Nikterak výjimečné není ani, když policie používá mučení či špatné zacházení za účelem získání doznání, což samozřejmě zásadně zvyšuje šanci, že bude popraven nevinný člověk. Čínské právo také neumožňuje odsouzeným k trestu smrti žádat milost či zmírnění trestu moc výkonnou, jak je jinde ve světě běžné, povětšinou formou milosti. Všechny tyto problémy naznačují přinejmenším vysoké množství justičních omylů, ale velmi pravděpodobně také zneužívání systému spravedlnosti k likvidování nepohodlných lidí, bez ohledu na skutečně spáchané činy. Neméně závažnou otázkou je pak odebrání orgánů popraveným k transplantaci, což nás nutí klást si otázku, kolik z nich bylo odsouzeno jen proto, že byli vhodnými dárci. Toto samozřejmě probíhá bez souhlasu odsouzených. Velkou mezinárodní odezvu vyvolává také popravování cizích státních příslušníků za méně závažné trestné činy, a ostatním státům se obvykle nedaří přimět Čínu, aby od popravování ustoupila. Příkladem může být Sayed Zahid Hussain Shah, pákistánský občan, který byl popraven 21. září 2011 za pašování drog (jeho rodina tvrdí, že se mu nedostalo adekvátní právní pomoci).

Ovšem i v Číně existuje naděje, že se situacelepší. V současné době probíhají diskuse nad návrhy procedurálních změn, které by měly omezit excesy doprovázející řízení o udělení trestu smrti. Návrhy zahrnují například povinné videozáznamy veškerých výsledků podezřelých, u kterých je tento trest navrhován (což by mělo omezit výše zmíněné mučení v průběhu výslechu), či povinnost soudu druhého stupně nařídít jednání, pokud se obhájce a obžaloba neshodují ve skutkovém stavu. Stejně tak je navrhováno umožnit nejvyššímu soudu nařídít vlastní jednání, protože zatím může pouze rozhodnutí zrušit a vrátit případ zpět soudu prvního stupně. Tyto změny by jistě nevedly k dosažení spravedlivého soudu, ale mohly by pomoci k jeho přiblížení.

¹³ AMNESTY INTERNATIONAL. *Death sentences and executions in 2011*

1.2.3 Blízký Východ a Severní Afrika

Druhá oblast s významným výskytem trestu smrti je Blízký Východ a Severní Afrika. Ač počtem poprav zdaleka nedosahuje úrovně Číny, jedná se o jediný region s výrazným nárůstem používání trestu smrti – jen v roce 2011 narostl počet popravených dle statistik Amnesty international o 50 %. Za tento nárůst mohou hlavně Irák, Írán a Saúdská Arábie. Události arabského jara tento region silně proměnily, a existuje zde šance, že povedou ke zrušení tohoto trestu, ovšem tyto naděje zatím zůstávají nenaplněny a spíše je trest smrti využíván k zastrasování a likvidaci politických odpůrců. Bohužel násilí a nepokoje v této oblasti v současnosti znemožňují sběr relevantních dat, obzvláště v Sýrii, Libyi a Jemenu. Například v Libyi nedošlo v roce 2011 ani k jednomu rozsudku k trestu smrti, ale bylo zaznamenáno velké množství zabitých bez účasti soudu. Co se týče potvrzených případů poprav, jedná se celkem o 558 poprav, z toho 380 v Iránu, 82 v Saudské Arábii, 68 v Iráku, 41 v Jemenu, 3 v Palestině a po jednom v Egyptě a ve Spojených Arabských Emirátech. Není bez zajímavosti, že Spojené Arabské Emiráty se k trestu smrti vrátili po 3 letech (poslední poprava proběhla v roce 2008), což znamená odklon od světového trendu opouštění tohoto institutu. Soudy v Alžírsku, Jordánu, Kuvajtu, Libanonu, Maroku a Kataru sice pokračují v odsuzování k trestu smrti, ovšem jeho výkon byl pozastaven – například v Alžírsku neproběhla poprava od roku 1993. Tyto země postupně míří od faktické abolicie trestu smrti k právní, což je cesta, kterou prošla řada západních zemí¹⁴.

Problematika trestu smrti v této oblasti je zásadní především z důvodu pochybností, zda byl obviněným zajištěn spravedlivý proces a zvýšeného používání vojenských namísto civilních soudů při rozhodování o tomto trestu. Co se týče hmotněprávních hledisek, velké množství popravených bylo odsouzeno za drogové delikty, které obecně (a v mezinárodním právu obzvláště) nebývají vnímány jako ty nejzávažnější, a za velmi vágně formulované politické delikty. Právě nové protidrogové zákony, přijaté v roce 2011 v Iránu, byly převážně zodpovědné za výše zmíněný nárůst v počtu popravených v tomto regionu. Jedná se opět o jednu z mála výjimek z celosvětového trendu, který značí spíše postupný ústup od používání tohoto trestu¹⁵.

¹⁴ AMNESTY INTERNATIONAL. *Death sentences and executions in 2011*

¹⁵ AMNESTY INTERNATIONAL. *Death sentences and executions in 2011*

1.2.4 Spojené Státy Americké

Třetí oblastí, na kterou je třeba se zaměřit, jsou Spojené státy americké. Tato země má nejen bohatou historii používání tohoto trestu, ale zároveň jej v současnosti stále aktivně vykonává. Je jediným státem G8, který si zachovává tento trest a odmítá přistoupit na mezinárodní smlouvy, které by jeho použití omezovaly či zakazovaly. Tato práce se bude z velké části opírat o statistiky a zdroje právě ze Spojených států, protože se jedná o demokratickou zemi s velmi propracovaným právním systémem omezujícím možnost zneužití tohoto institutu a existuje zde velká řada studií na toto téma. V neposlední řadě je rozdělena na státy, které tento trest opustily a státy, které jej nadále vykonávají, což umožňuje dobré porovnávání jeho účinků za srovnatelných podmínek. Důvody, proč trest smrti v této moderní zemi stále přetrvává, jsou kulturní – jde o silnou úctu k tradici, silné požadavky společnosti na vykonanou odplatu, ale také o neochotu této země přistupovat k mezinárodním závazkům a ovlivňovat domácí uspořádání na základě posunu v jiných státech světa. Nicméně i tady postupně používání tohoto institutu pomalu klesá.

Na počátku sedmdesátých let byl trest smrti rozhodnutím nejvyššího soudu fakticky zakázán, aby mohlo dojít ke sjednocení pravidel a vyhodnocení jeho účinků. Poté, co se objevily studie, ukazující na absenci odstrašujícího účinku trestu smrti (které však byly později odbornou veřejností zpochybněny) byl ve většině států opět zaveden, ovšem s řadou omezení vytvořených právě judikaturou nejvyššího soudu. Od roku 1976, kdy byl opět zaveden, do 1. 4. 2012 bylo v USA popraveno celkem 1 289 lidí, z toho dalece nejvíce v Texasu (481), následovaném Virginíí (109), Oklahomou (98) a Floridou (72)¹⁶. Fakt, že naprostá většina poprav bývá prováděna na jihu, je dán společenskou poptávkou a tradicí, nikoliv odlišnou situací v oblasti kriminality. Kromě federálního systému soudnictví má každý jednotlivý stát zvláštní zákonodárství a procesní pravidla, která se uplatňují v řízení o udělení trestu smrti, ovšem obecně v porovnání s Evropou je důležité používání porotního soudnictví, kdy o vině rozhodují lidé z řad veřejnosti. Vyjmenovávání institutů v jednotlivých státech by přesahovalo rámec této práce, ale jako příklad lze uvést právo soudce změnit verdikt poroty z doživotního vězení na trest smrti, který je uplatňován ve 4 státech USA. Obecně je pro

¹⁶ STEWART, Steven D. *U.S. Executions Since 1976*

tuto zemi typický systém porotního soudnictví a velmi složitý systém odvolacích mechanismů, kde na vrcholu existuje možnost podat dovolání k Nejvyššímu soudu. Ten také značně ovlivňuje desítkami svých rozhodnutí pravidla pro udělování a výkon tohoto trestu, povětšinou směrem k postupnému odstraňování jeho krutosti (například zákaz popravování mentálně retardovaných zločinců). Ač systém ve Spojených státech není zajisté vždy ideální, přesto jde zjevně o nejspravedlivější trestní pořádek, který stále hojně používá tento trest. Proto můžeme předpokládat, že mnoho jeho problémů je neoddělitelných od používání trestu smrti (obzvláště co se týče samotného rozhodování soudy), a nikoliv zapříčiněna jednotlivými chybami v konkrétním právním řádu.

Současná situace ovšem ukazuje na postupný odklon od používání tohoto trestu i ve Spojených státech amerických. V roce 2011 se Illinois stala šestnáctým státem USA, který zrušil používání tohoto trestu (před ní Nové Mexiko v roce 2009 a New Jersey v roce 2007). Navíc bylo v tomto roce v Oregonu vyhlášeno moratorium na vykonávání trestu smrti, takže soudy sice stále mohou vynést verdikt odsuzující k tomuto trestu, ale výkon je pozastaven, dokud se autority nerozhodnou, jestli v něm vůbec chtějí pokračovat. V průběhu roku 2011 bylo ve 13 státech USA provedeno 43 poprav (celkem 34 států ještě zachovává trest smrti). Z tohoto čísla 74 % proběhlo v jižních státech USA, vedoucí postavení pak zaujímá Texas (13 popravených). Mezi další státy patří Alabama (6 popravených), Ohio (5), Arizona (4), Georgia (4), Florida (2), Mississippi (2), Oklahoma (2) a po jedné popravě proběhlo v Delaware, Idahu, Missouri, Jižní Karolíně a Virginii. Co se týče rozsudků smrti, tak jich bylo v roce 2011 uděleno 78, což je znatelný pokles oproti minulosti, kdy zvláště v osmdesátých a devadesátých letech byl průměr za rok 280. Vzhledem k velké tradici nezávislosti jednotlivých států USA nelze asi předpokládat, že by došlo v dohledné době k jeho zákazu na federální úrovni, spíše bude pokračovat trend postupného odklonu v jednotlivých státech¹⁷.

¹⁷ AMNESTY INTERNATIONAL. *Death sentences and executions in 2011*

1.3 Trest smrti a mezinárodní právo

1.3.1 První zmínky

Až poměrně nedávno začalo mezinárodní společenství řešit otázku trestu smrti a jeho přijatelnosti – dříve byla tato otázka brána čistě jako záležitost každého jednotlivého státu, protože jí chyběl mezinárodní prvek, který by opravňoval zásah okolních států. Jaké tresty jednotlivé státy vykonávají na svých občanech - totiž až na výjimky, kdy byl například trestný čin spáchán na území jednoho státu a pachatel je občanem státu jiného - nikterak nezasahuje do práv ostatních států. Až s rozvojem myšlenky univerzálních lidských práv a s přijímáním mezinárodních smluv chránících lidská práva, začala být tato otázka hlouběji zkoumána i na mezinárodní úrovni. Díky kontroverzi, kterou otázka regulace trestu smrti vyvolává, však tato příšla výrazně později než ochrana lidských práv obecně a navíc bývá odsunuta do dodatkových protokolů, aby nedošlo k ohrožení přijímání základních smluv. Existují dva základní nástroje, jak mezinárodní právo reguluje národní právní řády – pomocí přijímání mezinárodních smluv, a pomocí judikatury k již existujícím smlouvám a obyčejům. Jedná se především o podmínky udělení trestu smrti v oblasti osobní (kterým pachatelům), věcné (za které trestné činy), procesní (povinná pravidla při udělování trestu smrti) a výkonu (zákaz nelidských forem trestu).

Prvním milníkem týkajícím se ochrany práva na život bylo schválení *Všeobecné deklarace lidských práv* v roce 1948 – ta ve svém třetím článku stanovila, že každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost. Ač je tato deklarace nezávazná, přesto se stala teoretickým základem pro přijímání závazných mezinárodních smluv, ovlivňuje mezinárodní právo obyčejové a pomáhá formovat *opinium juris*, kterým se řídí rozhodování mezinárodních soudů¹⁸. Ač samozřejmě samo o sobě přiznání práva na život neznamenaá zákaz trestu smrti, přeci jen je to jasná deklarace důležitosti této hodnoty.

1.3.2 Mezinárodní Pakt o Občanských a Politických Právech

Jeden ze základních dokumentů ochrany lidských práv je *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*, který byl přijat Valným shromážděním OSN v roce

¹⁸ SCHABAS, William. *The abolition of the death penalty in international law*

1966. Ten přetvořil neurčitý pojem „právo na život“ z třetího článku *Všeobecné deklarace* v komplexní text, který vnímá trest smrti jako omezení a výjimku z práva na život a stanovuje základní limity při používání trestu smrti¹⁹. Konkrétně říká článek 6 následující²⁰:

1. Každá lidská bytost má právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života.
2. V zemích, kde nebyl zrušen trest smrti, může být rozsudek trestu smrti vyhlášen pouze za nejtěžší trestné činy v souladu s právem platným v době, kdy byl trestný čin spáchán, a nikoli v rozporu s ustanoveními tohoto Paktu a Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia. Tento trest může být vykonán pouze na základě konečného rozsudku vynesného příslušným soudem.
3. Jestliže zbavení života znamená zločin genocidia, rozumí se, že nic v tomto článku neopravňuje kterýkoli stát, který je smluvní stranou Paktu, odchýlit se od kteréhokoli závazku, jenž byl převzat na základě ustanovení Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia.
4. Každý, kdo byl odsouzen k trestu smrti, má právo žádat o milost nebo zmírnění trestu. Amnestie, milost nebo zmírnění trestu smrti mohou být uděleny ve všech případech.
5. Rozsudek trestu smrti nebude ukládán za trestné činy spáchané osobami mladšími osmnácti let a nebude vykonán na těhotných ženách.
6. Tohoto článku se nelze dovolávat proto, aby se zabránilo zrušení trestu smrti nebo aby zrušení trestu smrti bylo zdrženo kterýmkoli státem; účastníkem tohoto Paktu

Jak vidíme, základní omezení týkající se používání trestu smrti jsou: udělování jen za nejtěžší trestné činy, garance práva na žádost o milost či zmírnění trestu, zákaz výkonu trestu smrti na osobách mladších 18 let a na těhotných ženách. Tento dokument má okolo 150 signatářů a blíží se tak téměř k univerzálnímu přijímání (přesto, jak je patrné z předchozí části existují státy, které tyto podmínky nedodržují). Zákaz trestu smrti pro osoby mladší 18 let pak stanovila i *Úmluva o právech dítěte* z roku 1989 ve článku 37.

¹⁹ SCHABAS, William. *The Abolition of Capital Punishment from an International Law Perspective*. s. 4

²⁰ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. *Sbírka zákonů 120/1976*

Tuto úmluvu ratifikoval v zásadě celý svět s výjimkou USA, ale v devadesátých letech byly zaznamenány případy jejího porušování (například v Pákistánu, Jemenu a Iránu)²¹.

1.3.3 Regionální úmluvy

V průběhu druhé poloviny dvacátého století pak začaly vznikat regionální úmluvy obdobné *Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech*, a to v Evropě, Americe, Arabském světě a Africe. Všechny stanovují právo na život a tři z nich pak říkají, že trest smrti je výjimka z tohoto práva (čtvrtá ohledně této otázky mlčí). Nejprve byla přijata *Evropská úmluva lidských práv a svobod*, která dokonce o pár let předběhla vydání *Mezinárodního protokolu. Americká úmluva lidských práv*, přijatá v roce 1969, svými ustanoveními o trestu smrti velmi připomíná článek 6 *Mezinárodního protokolu*, dodatečně pak kromě těhotných žen a mladistvých zakazuje i trestání osob starších 70 let. Navíc stanovuje, že trest smrti nesmí být znovu zaveden v zemích, které jej odstranily, což není v *Mezinárodním protokolu* explicitně řečeno. *Africká charta* pak zmiňuje právo na život, aniž by o trestu smrti mluvila a většinou odborné veřejnosti je přijímáno, že tento trest je výjimkou z tohoto práva, protože je stále v Africe hojně využíván (v nově vznikajícím dynamickém výkladu se však objevily i argumenty říkající, že tato úmluva implicitně trest smrti zakazuje)²². *Arabská charta* lidských práv, přijatá v roce 1994 Ligou arabských států, pak zakazuje trest smrti pro trestné činy spáchané před osmnáctým rokem života, politické trestné činy a také výkon na těhotné ženě a kojící matce do dvou let života dítěte.

1.3.4 Dodatkové protokoly

Ač výše zmíněné smlouvy explicitně nezakazují používání trestu smrti, činí tak k nim připojené dodatkové protokoly. Nejvíce signatářů má pochopitelně *Druhý dodatkový protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech* z roku 1989²³. Celkem jej ratifikovalo 77 zemí²⁴ včetně České republiky. Tento protokol ve svém prvním článku zakazuje jakékoliv používání trestu smrti v rámci pravomocí

²¹ SCHABAS, William. *The Abolition of Capital Punishment from an International Law Perspective*. s. 5

²² SCHABAS, William. *The Abolition of Capital Punishment from an International Law Perspective*. s. 5

²³ ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ. *Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty*

²⁴ ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ. *Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty*

orgánů států, které jej ratifikovaly, a také ukládá povinnost učinit veškeré potřebné kroky k odstranění tohoto trestu. Článek 2 pak umožňuje v době přijetí učinit výhradu, která umožňuje použít trest smrti v době války za nejzávažnější trestné činy vojenské povahy. Tuto výhradu využily čtyři země – Ázerbájdžán, Chile, Brazílie a Řecko (Španělsko a Malta též, ale následně ji stáhly)²⁵. Významný je také fakt, že po přijetí již od protokolu není možné odstoupit, znamená tudíž trvalou povinnost zrušení trestu smrti (alespoň z pohledu mezinárodního práva) – právě z toho důvodu není příliš reálné, že by tento trest byl v České republice opět zaveden. Vzhledem k tomu, že protokol explicitně zakazuje popravu, státy jsou povinny od nich ustoupit i u pachatelů, kteří již k trestu smrti byli odsouzeni. Obdobné instrumenty byly přijaty i na regionální úrovni – v případě *Evropské úmluvy* se jedná o *Šestý dodatkový protokol k Evropské úmluvě*, který zakazuje použití trestu smrti v dobách míru a *Třináctý dodatkový protokol* zakazující trest smrti za jakýchkoliv podmínek.

1.3.5 Judikatura

Mezinárodní právo však není tvořeno pouze texty přijatých smluv, ale také judikaturou. Komise pro lidská práva, založená Mezinárodním protokolem jako orgán dozírající na jeho dodržování, se zabývala různými otázkami spojenými s výkonem trestu smrti. Například ustanovení o tom, že jej lze použít jen za nejzávažnější trestné činy bylo vyloženo tak, že je zakázané jeho použití za hospodářské trestné činy, či za činy které nezpůsobily smrt člověka, jak je běžné například v Číně či na Blízkém východě²⁶. Obdobně trest smrti vykonaný způsobem, který znamená utrpení popravovaného (například plynová komora), byl shledán v rozporu s Mezinárodním protokolem²⁷. Dále komise judikovala, že při použití trestu smrti je třeba dodržovat striktní pravidla, aby došlo k dodržení zásad spravedlivého procesu²⁸. Všechny tyto judikáty ukazují na trend limitace použití trestu smrti a snahu o jeho co největší humanizaci. Bohužel země, které s tímto mají problémy, obvykle k Mezinárodnímu protokolu nepřistoupily.

²⁵ ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ. *Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty*

²⁶ SCHABAS, William. *The Abolition of Capital Punishment from an International Law Perspective*. s.11

²⁷ HUMAN RIGHTS COMMITTEE. *Chitat Ng v. Canada*, s. 189

²⁸ HUMAN RIGHTS COMMITTEE. *Abdool Saleem Yasseen and Noel Thomas v. Republic a HUMAN RIGHTS COMMITTEE. Communication No 554/1993 : Trinidad and Tobago*

Další otázka, která je řešena s ohledem na dynamický vývoj interpretace norem mezinárodního práva je možnost označení trestu smrti za krutý a neobvyklý trest, jak jej zakazují mezinárodní smlouvy i ústavy mnoha států²⁹. Ovšem tento argument byl dříve soudy odmítán - například Evropským soudem pro lidská práva v případě Soering v United Kingdom z roku 1989. Změna nastala v roce 2003, kdy Evropský soud rozhodl v případě kurdského teroristy Öcalan v. Turkey³⁰, že na základě posunu běžné praxe a postupného opouštění trestu smrti je tento v rozporu s článkem 3 *Evropské úmluvy lidských práv*, který zakazuje nelidské a ponižující zacházení a tresty. Vidíme tedy, že mezinárodní regulace trestu smrti může vznikat nejen přijímáním nových smluv, ale také pomocí změny v zaběhlé praxi a posunu interpretace, která ji reflektuje.

Jak vidíme z předchozích odstavců, došlo za posledních šedesát let k velkému posunu v oblasti mezinárodního práva s ohledem na používání trestu smrti. Ať už se jedná o omezování podmínek, za kterých je tento trest možné ukládat, či o jeho úplný zákaz, trend zjevně směřuje k výraznému odklonu od tohoto institutu. Z toho důvodu je otázka znovuzavedení trestu smrti v České republice spíše hypotetickou, protože současné normy mezinárodního práva to neumožňují a toto zavedení by mělo velmi vážné dopady na naše vnější vztahy. To ovšem neznamená, že není třeba se jí zabývat i z hlediska čistě národního, jak budu činit v dalších kapitolách.

2. Účelnost trestu smrti

2.1 Teoretická východiska

2.1.1. Stanovení základních pojmů

Vzhledem k tomu, že se tato práce zabývá ospravedlnitelností trestu smrti, je nutné si ze začátku stanovit obsah tohoto pojmu, protože trest samotný není možné zkoumat bez okolností a podmínek, za jakých by byl udělován. Protože práce zkoumá samotnou podstatu trestu smrti, bude zvažován v té nejpříznivější možné podobě, aby bylo možno odpovědět na otázku, jestli je vůbec kdy možné trest smrti ospravedlnit. Na druhou stranu je třeba pohybovat se v reálném světě, takže je jasné, že některé instituty

²⁹ SCHABAS, William. *The Abolition of Capital Punishment from an International Law Perspective*. s. 7-8

³⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *Case of Öcalan v. Turkey* supra note 4, para. 5

(jako je odvolání či presumpce nevinny) mohou selhat a proto je nezbytné brát v úvahu i toto riziko. Z výše zmíněných důvodů, pokud dále budu mluvit o trestu smrti, zvažuji jej jako trest prováděný v rámci právního státu, s dostatečným množstvím opravných prostředků, a jako trest fakultativní (neexistuje situace, kdy by měl soud povinnost trest smrti uložit, ale vždy existuje alternativa). Tento trest by se ukládal pouze za nejzávažnější trestné činy proti životu, typicky za těžší skutkové podstaty trestného činu vraždy, či za jiné trestné činy kdy je způsobena smrt (loupež, znásilnění). Stejně tak by měl být vykonáván nejhumánnějším možným způsobem, kdy by utrpení pachatele bylo minimalizováno, či zcela eliminováno. Pokud totiž nenajdeme ospravedlnění ani v těchto případech, pak trest smrti nelze ospravedlnit za žádných podmínek.

2.1.2 Alternativy

Pokud řešíme možnou otázku zavedení trestu smrti, je samozřejmě nutné zvažovat společenské okolnosti jeho zavádění. Tato práce zkoumá primárně podmínky České republiky, jakožto demokratického právního státu, ovšem závěry zde uvedené jsou platné pro většinu států světa, které používají systém trestní justice ke stejnému účelu jako naše země (a nikoliv k likvidaci nepohodlných obyvatel). Žádný právní řád není dokonalý, tudíž se může stát, že by zavedení trestu smrti odstranilo některé z nedostatků toho či onoho právního řádu. To ovšem samo o sobě nestačí jako argument pro jeho zavedení, pokud budou existovat přijatelné alternativy, které by vykonávaly stejnou funkci srovnatelně dobře, a neznamenal by naprosto neúnosné náklady či jiná rizika. Jednou z nich je například existence trestu odnětí svobody bez možnosti podmíněného propuštění na svobodu. Tento trest sice současný právní řád České republiky nezná, ovšem pokud by některé argumenty svědčily ve prospěch obou trestů v rovné míře (například přílišná nebezpečnost pachatele pro společnost), pak samy o sobě nemohou ospravedlnit zavedení trestu smrti, protože by existovala mírnější alternativa a zákonodárce by si měl zvolit raději ji. Obdobně můžeme zvažovat investice do lepšího zabezpečení věznic, či posílení policejního sboru a zefektivnění justice. Trest smrti sice může být v případě jednoho konkrétního pachatele nejjednodušším řešením, ale aby bylo možné jej odsouhlasit, musí být také řešením nejlepším.

Poslední základní předpoklad, který je třeba si stanovit, než přistoupíme k samotnému zkoumání institutu trestu smrti je následující – pokud má stát na výběr

alternativy, jak daného pachatele potrestat, měl by volit nejmírnější trest, který ovšem ještě dokáže splnit svůj účel. Důvod je prostý – i přes spáchání trestného činu zůstává pachatel nadále součástí společnosti a lidskou bytostí, tudíž by stát měl šetřit jeho práva v maximální možné míře. Opačná cesta vede totiž k přehnané represii a ke ztrátě důvěry lidí v celý systém práva. Pokud se tedy prokáže, že trest smrti neplní funkci trestního práva oproti jiným alternativám lépe, pak to samo o sobě stačí pro jeho odmítnutí. Ovšem aby byl trest smrti přijatelný, je kromě jeho efektivity ještě nutné prokázat, že vyhovuje základním principům morálky, což bude zkoumat třetí kapitola.

Účelnost trestu smrti je třeba zkoumat na třech základních rovinách fungování trestních sankcí obecně – jedná se o prevenci trestné činnosti ve formě odstrašení potenciálních pachatelů, zabránění pachatelům v páchání recidivy a v neposlední řadě odplata za spáchané zločiny. O čtvrté základní funkci trestního práva, převýchově a resocializaci pachatele, nemá smysl v tomto případě uvažovat, většinou se totiž jedná o lidi, na něž společnost rezignuje za každých okolností, což je právě případ uložení doživotního trestu odnětí svobody.

2.2 Odstrašující účinek trestu smrti

Hlavním účelem trestního práva je ochrana společnosti a významných hodnot, které jsou v ní přítomny. V případě trestu smrti se bude jednat především o právo na život, protože povětšinou bývá (a měl by být) ukládán pouze za těžší formy vraždy. Základním mechanismem, jak trestní právo dosahuje ochrany hodnot je odstrašování potenciálních pachatelů trestných činů. Předpoklad je jednoduchý – člověk není ochotný riskovat hrozbu trestní sankce, a tudíž nebude páchat trestnou činnost. Pokud by zavedení trestu smrti tento účinek skutečně posílilo, pak by se jednalo o zásadní argument ve prospěch trestu smrti – záchrana nevinných životů by měla být základním cílem trestního práva a tento samotný efekt by pravděpodobně postačoval k ospravedlnění trestu smrti. Stěží bychom totiž mohli tvrdit, že ochrana života pachatelů nejzávažnějších trestných činů je důležitější, než ochrana jejich potenciálních obětí. Na druhou stranu pokud bychom měli na základě odstrašujícího účinku trestu smrti přijmout, pak je nutné jej prokázat s vysokou mírou jistoty. Existuje ovšem řada důvodů, které zpochybňují, že tento účinek trestu smrti má, a ani statistická data

nepotvrzují, že by používání trestu smrti snížilo počet těch nejzávažnějších trestných činů, za které je ukládán.

2.2.1 Schopnost posoudit dopad svého jednání

První otázkou, která si zaslouží prozkoumání, je, do jaké míry pachatelé nejtěžších trestných činů vůbec zvažují možnost, že budou potrestáni za svůj čin, protože to je základní předpoklad pro fungování odstrašujícího účinku jakéhokoliv trestu. Velké množství obdobných trestných činů je spácháno lidmi, trpícími vážnou psychickou poruchou, která jim znemožňuje objektivně hodnotit následky jejich činů. Například během 18měsíčního výzkumu na vzorku všech vražd ve Velké Británii bylo zjištěno, že přibližně 44 % pachatelů trpělo za svého života určitou formou mentální poruchy, u 14 % byly symptomy prokázány v době spáchání vraždy³¹. Je zřejmé, že v takovém případě nemůžeme uvažovat, že by jejich jednání mohlo být zabráněno hrozbou těžkého trestu, protože nejsou schopni o takové možnosti uvažovat, či dokonce ovládnout své jednání (zde samozřejmě nastává otázka, jestli by takoví pachatelé byli trestně odpovědní a bylo by jim možné uložit tento trest). Ovšem v USA bylo až do rozhodnutí nejvyššího soudu v případě *Atkins vs Virginia* běžné popravovat mentálně retardované pachatele, a i po prohlášení, že se jedná o krutý a neobvyklý trest odporující ústavě, přetrvávají problémy s jeho implementací³². V takových případech ztrácí trest smrti nejen opodstatnění, ale stává se ještě více pochybným a nehumánním. Nejedná se však pouze o psychicky narušené pachatele. I v případě zcela zdravých lidí dochází většinou k páchaní těch nejtěžších trestných činů bez předchozího rozmyslu. Prvním z faktorů, který tuto skutečnost zapříčiňuje je alkohol či zneužívání jiných návykových látek. Například v Rusku dle studie *American Journal for Public Health* existuje silná korelace mezi konzumací alkoholu a počtem vražd – 1% nárůst ve spotřebě alkoholu se rovná přibližně 0,25% nárůstu v počtu vražd³³. Obdobná studie prováděná v Austrálii v průběhu šesti let pak ukazuje, že z 1 565 vražd téměř polovina (47 %) byla způsobena pod vlivem alkoholu³⁴. Konečně data z USA tento fakt potvrzují, kdy studie nacházejí

³¹ APPLEBAUM, P. S. *Law & Psychiatry: Mental Retardation and the Death Penalty*

³² APPLEBAUM, P. S. *Law & Psychiatry: Mental Retardation and the Death Penalty*

³³ PRIDEMORE, William Alex. *Vodka and violence: Alcohol consumption and homicide rates in Russia*

³⁴ DEARDEN, Jack a Jason PAYNE. *Alcohol and homicide in Australia*

podíl vražd způsobených alkoholem okolo jedné poloviny, až dvou třetin³⁵. Když pak už pomíneme situaci, kdy byl pachatel ovlivněn návykovou látkou, pak je stejně většina vražd způsobena pod vlivem silného emocionálního rozrušení, kdy jde racionalita stranou a vůbec představa jakéhokoliv trestu pachateli na mysl nepřijde. Ani v těchto případech nemůžeme uvažovat o možném zabránění trestných činů díky působení odstrašujícího účinku, protože nedochází k uvědomění si možných následků, a tudíž mechanismus odstrašení nefunguje. Jistě, společnost by proti těmto pachatelům bojovat měla, ovšem hrozba popravou rozhodně není tím správným řešením – kromě faktu, že psychicky narušené pachatele odradit nemůže, velmi často jsou také osvobozeni z důvodu nepřičetnosti. Řešení by tudíž mělo být posílení detenčních ústavů a větší snaha o identifikování lidí nebezpečných společnosti dříve, než přistoupí k samotnému vykonání trestného činu. Každopádně vidíme, že skupina pachatelů, kteří by mohli upustit od páčání trestné činnosti kvůli strachu z trestu smrti je velmi malá.

2.2.2 Relativní přísnost

Aby trest smrti mohl odrazovat pachatele potenciálních trestných činů, nestačí, aby byli schopni zvážit dopady svého jednání a uvažovat o možnosti trestní sankce, ale je také nutné ho porovnat s ostatními tresty a sledovat, zda tuto funkci může plnit lépe. Za prvé je velmi zpochybnitelná myšlenka, že přísnost trestní sankce má zásadní vliv na odstrašující účinek. Je jasné, že to platí u méně závažných zločinů (a tudíž i trestů), protože tam si pachatel může racionálně zvážit, že se mu vyplatí riskovat mírnou sankcí, pokud mu jeho jednání přináší vyšší užitek. Ovšem u velmi závažných trestných činů, například vraždy, je situace odlišná. I běžné tresty odnětí svobody v řádu desítek let či doživotí totiž už představují takový zásah do života pachatele, že jen stěží to může být vyváženo subjektivním prospěchem z páčání trestné činnosti, ať už materiálním, či jiným. Zostřování sankce pak již nemůže tento účinek nikterak posílit. Stěží si lze představit člověka, který zvažuje spáchat několikanásobnou vraždu (pokud už se k této úvaze vůbec dostane), a je ochoten riskovat doživotní vězení, ale trest smrti nikoliv. O to více je alarmující fakt, že objasněnost vražd je velice vysoká, tudíž rozumně přemýšlející pachatelé by si měli rozmyslet spáčání trestného činu jako takového.

³⁵ COLLINS, Edited by James J. *Drinking and crime: perspectives on the relationships between alcohol consumption and criminal behavior* s. 95-97

Například v ČR v letech 1990-1998 se pohybovala objasněnost vražd nad 85 %³⁶. Důvod, proč je objasněnost tak vysoká je jednoduchý – většina vražd je spáchána na rodinných příslušnících či přátelích (v USA to FBI odhaduje 75 %³⁷). To samo o sobě ukazuje na nedostatek rozmyslu ze strany pachatelů, protože kdyby si racionálně zvážili rizika a možné následky svého chování, pak by stěží mohli dojít k závěru, že se jim vyplatí riskovat uložený trest. A v takových případech je zpřísňování trestní sankce zbytečné, protože očividně ve svém plánování (pokud nějaké provádějí) s možností dopadení a potrestání nepočítají.

Dále je třeba zpochybnit i samotnou myšlenku, že by trest smrti byl v očích pachatelů trestných činů tvrdším trestem, než doživotní odnětí svobody. Ač bezprostředně hrozící smrt vyvolává strach ve všech lidech, možná smrt za několik let už tak děsivá není – zvláště proto, že je dosti těžké si ji představit. Naopak trest odnětí svobody si většina vrahů představit dokáže, ať už proto, že již byli dříve trestáni, tak i proto, že je jednodušší vidět se celý život za mřížemi, než po smrti. Ovšem zde se opět jedná o naprosto zásadní otázku – pokud se totiž potenciální pachatelé bojí trestu odnětí svobody více či stejně, než trestu smrti, pak jeho zavedení může jen stěží pomoci zabránit trestným činům. V neposlední řadě by se dalo zpochybnit i to, zda je trest smrti skutečně objektivně větším trestem, než doživotí. Život ve výkonu trestu rozhodně není příjemný, obzvláště když odsouzenému chybí jakákoliv naděje na propuštění a minimálně jím končí život pachatele tak, jak ho znal. Je tedy opět velmi sporné, jestli je možné pachatele pomocí trestu smrti odradit více, než pomocí tradičních trestů, i kdyby neplatily pochybnosti uvedené na začátku této části. Tyto názory potvrzují i přední američtí kriminologové – ve výzkumu z roku 2009 pouze 10 % z nich uvedlo, že trest smrti může fungovat jako účinný odstrašující prostředek při zabraňování kriminalitě³⁸.

³⁶ Veřejná správa: týdeník vlády České republiky. *Statistika vražd v ČR od roku 1990 do roku 1998*

³⁷ GEERKEN, Michael a Walter R. GOVE. *Deterrence, Overload, and Incapacitation: An Empirical Evaluation*

³⁸ RADELET, Michael L. a Traci L. LACOCK. *Recent Developments*

2.2.3 Rychlost a jistota odsouzení

S tím je spojen i další ze základních problémů celé koncepce zavádění trestu smrti jako účinného odstrašujícího prostředku - aby jako takový mohl fungovat, pak je v prvé řadě nutná rychlost a jistota potrestání v případech, kdy už pachatelé zvažují následky svých akcí. Důvod, proč je potřeba rychlost potrestání nám poskytuje klasická ekonomická teorie – je jím časová preference. Pachatelé trestných činů totiž výrazně preferují přítomný zisk před možnou budoucí sankcí. Přínosy z trestné činnosti povětšinou předcházejí potrestání, a čím je časová prodleva delší, tím větší je indiference pachatelů k možným následkům. Trest, který by je měl čekat v řádu let, či dokonce desítek let, je tak pro ně mnohem méně vážný, než potenciální zisk, který bude následovat ihned³⁹. Obdobně pachatelé trestných činů přeceňují svojí šanci vyhnout se danému trestu, který jim hrozí, protože ve svém plánování právě řeší primárně otázku, jak vyhnout odhalení. Pokud tedy chceme tyto efekty eliminovat, je tedy nezbytné, aby bylo potrestání co nejrychlejší, a nejpravděpodobnější, samozřejmě v rámci parametrů spravedlivého procesu.

Bohužel, v obou těchto aspektech trest smrti zásadně selhává, a to z dobrých důvodů. Pokud se totiž již právní stát rozhodne vykonat popravu, je nezbytné, aby učinil vše pro zamezení možnosti justičního omylu, či přílišné přísnosti. Z toho důvodu v systému vždy existuje řada pojistek ve formě řádných i mimořádných opravných prostředků, jak již bylo ukázáno v první kapitole. Tyto prostředky, ač nezbytné pro fungování spravedlnosti, znamenají oddálení samotného výkonu trestu smrti, protože dávají odsouzenému možnost žádat o přezkum svého případu dodatečné instituce. Navíc samotný výkon trestu smrti přichází často s velkou časovou prodlevou po pravomocném odsouzení – například v USA mezi lety 1956-1960 byla průměrná doba čekání na popravu 14 měsíců⁴⁰. Tím je v očích společnosti oslabeno spojení mezi vykonaným činem, a trestem za něj – mediální rozruch utichne a lidé si často nespojují spáchané činy a trest. Navíc potenciální pachatel sám vidí popravu v řádu několika let jako věc méně důležitou v porovnání s možným současným ziskem z trestné činnosti. Druhý problém je pak ještě závažnější – i když je trest smrti zaveden, bývá používán jen zřídka

³⁹ NAGIN, Daniel S. a Greg POGARSKY. *Time and Punishment: Delayed Consequences and Criminal Behavior*

⁴⁰ BAILEY, William C. *Deterrence and the Celerity of the Death Penalty*

kdy (s výjimkou států kde je vyžadován obligatorně). Příkladem mohou být opět USA, kdy bylo v roce 2010 popraveno 110 odsouzených⁴¹, přičemž počet vražd dosahoval 12 996⁴². Důvod je prostý – poslat člověka na smrt je velmi těžké rozhodnutí, které nelze brát na lehkou váhu a navíc vyžaduje vyšší míru jistoty, než u jiných trestů právě z důvodu nenávratnosti. V různých právních řádech je toto rozhodnutí svěřeno různým lidem (soudce, porotci), ovšem všichni tito lidé mívají společnou úctu k lidskému životu. Detailní zkoumání dopadu tohoto rozhodování na jejich psychiku by přesahovalo rámec této práce, ovšem jedno je jisté – pokud mají diskreční pravomoc zvážit, zda uložit trest smrti, tento trest často ukládán nebývá. Jistota, že pachatel bude daným typem trestu potrestán, je však naprosto zásadní pro fungování odstrašujícího účinku, a to mnohem více, než domnělá tvrdost daného trestu. Mysl pachatele se totiž zaobírá spíše pravděpodobností, že bude dopaden a potrestán, než závažností potenciálního trestu. Z toho důvodu trest smrti nemůže fungovat jako lepší odstrašující prostředek, než dlouhodobé (či doživotní) odnětí svobody – tam bývá trest vykonán rychleji a výrazně častěji. Možnost, že by trest smrti byl ukládán obligatorně a ve zrychleném procesu sice existuje, není ovšem pro moderní právní státy přijatelná – docházelo by totiž nárůstu pravděpodobnosti odsouzení nevinné osoby, a rovněž by byla zásadním způsobem omezena možnost soudu zvážit veškeré okolnosti individuálního případu a byl by narušen základní předpoklad, že by měl soud přidělovat nejmírnější možný trest, který dosáhne daného účinku. Navíc například v USA byla tato možnost prohlášena za protiústavní⁴³.

2.2.4 Empirická data

Co se týče empirických dat, tak v USA obvykle státy, které běžně používají trest smrti, nemají nižší míru závažné zločinnosti, ale právě naopak. Za posledních 20 let tento rozdíl v počtu vražd na obyvatele kolísá v rozmezí 7 % - 46 %, ve prospěch států, které tento trest nepoužívají⁴⁴. Obdobně když porovnáme sousední státy, jako je Iowa

⁴¹ AMNESTY INTERNATIONAL. *Executing countries left isolated after decade of progress*

⁴² Federal Bureau of Investigation *Uniform crime reports*.

⁴³ SUPREME COURT OF THE UNITED STATES. *Woodson v. North Carolina*

⁴⁴ Death Penalty Information Center. *Deterrence: States Without the Death Penalty Have Had Consistently Lower Murder Rates*

a Missouri či Wisconsin a Illinois, tak docházíme k závěru, že stát praktikující trest smrti má vyšší výskyt vražd, než stát, který tento trest opustil. Tato statistika sama o sobě samozřejmě není zcela vypovídající – tento rozdíl může být způsobený příčinami mimo trest smrti, stejně jako je možné, že vyšší míra trestné činnosti přiměla zákonodárce, aby trest smrti přijali, či spíš od něj neustupovali. Důvodem pro vyšší míru vražd však může být také fakt, že ve státech používající tento trest je oslabeno respekt k hodnotě lidského života, jak popisuje čtvrtá kapitola. Každopádně je však vidět, že myšlenka trestu smrti jako efektivního nástroje k odstrašení potenciálních pachatelů nefunguje.

Z předchozích odstavců vidíme, že trest smrti zásadním způsobem nezvyšuje odstrašení pachatelů, oproti tradičním trestům, což ukazují i empirická data ze států, kde tento trest je vykonáván. Navíc existuje mnoho lepších způsobů, jak dosáhnout tohoto účinku bez přistoupení k tak drastickému prostředku – například zefektivnění práce justice, či posílení policejních složek. Pokud tedy není možné ospravedlnit trest smrti ochranou nevinných životů pomocí zastrašení pachatelů, je nutné zkoumat další účel trestních sankcí, aby jej bylo možné posoudit komplexně.

2.3 Zabránění recidivě

Dalším ze základních aspektů trestání pachatelů je jejich náprava a resocializace, či alespoň zabránění v opětovném páchání trestné činnosti. Je zřejmé, že trest smrti nemá a nemůže mít za cíl opětovnou nápravu pachatele, a to je další z jeho slabin. I v případě doživotního odnětí svobody totiž je možné, aby pachatel změnil své chování a začal přispívat společnosti, či alespoň žil lepší a hodnotný život a je jistě škoda, když společnost na tuto možnost rezignuje. Předmětem této části je však účinná ochrana společnosti.

2.3.1 Obecná východiska

Způsob, jakým trest smrti chrání nevinné občany, je zjevný – po jeho vykonání již recidiva možná není. Sám o sobě však tento fakt nemůže být dostatečný, aby ospravedlnil využívání tohoto institutu – musíme jej porovnávat s alternativními metodami, protože je-li možné dosáhnout stejného efektu za použití mírnějších prostředků, pak nedává smysl, aby společnost přistoupila k tak tvrdé sankci. Alternativa, která se zde nabízí je očividně doživotní trest odnětí svobody, v nejtěžším případě bez

jakékoliv možnosti na opětovné propuštění pachatele. Jsou právní řády, včetně českého, které obdobný trest neznají. To ovšem samo o sobě není důvodem pro zavedení trestu smrti – pokud totiž společnost dojde k závěru, že existuje šance, že se nebezpečný usvědčený pachatel dostane zpět na svobodu, či dokonce, že není možné jej od společnosti izolovat natrvalo, pak by měla primárně přistoupit na zavedení institutu doživotního odnětí svobody bez možnosti propuštění, než zavádět trest smrti, pokud nebudou existovat další argumenty pro jeho prospěch. Stejně tak zastánci trestu smrti občas argumentují vrahy, kteří byli odsouzeni na kratší dobu a po propuštění na svobodu opět vraždili, ovšem to je spíše argument pro udělování vyšších trestů, než pro popravování trestaných. Je tedy trest odnětí svobody na doživotí dostatečně bezpečný?

2.3.2 Odnětí svobody a zabezpečení

Pokud sledujeme fungování tohoto trestu, existují tři základní rizika – útěk z vězení, ohrožení života či zdraví spoluvězňů a ohrožení vězeňského personálu. Společnost samozřejmě zajímá nejvíce ochrana před tím, aby se nejnebezpečnější pachatelé dostali opět na svobodu. Ovšem šance, že se tak stane je naprosto mizivá. Dnešní systémy zabezpečení ve věznicích s vysokou ostrahou v zásadě znemožňují útěk těch nejnebezpečnějších pachatelů. Navíc, i kdyby se někomu podařilo uprchnout, tak není těžké ho znova dopadnout. Konečně pak bezpečnost těchto zařízení je jen otázka prostředků, které se společnost rozhodne věnovat na jejich zabezpečení. Vzhledem k tomu, že se dá jen stěží předpokládat, že pachatelé, kteří by byli odsouzeni k trestu smrti, jsou kvalitativně výrazně nebezpečnější, než pachatelé odsouzení k odnětí svobody na dlouhou dobu, což už bylo rozebráno v části o četnosti udělování tohoto trestu, pak by bylo nesmyslné rezignovat na maximální výši zabezpečení vězeňských zařízení. Z uvedeného tudíž jasně vyplývá, že argumentace možností útěku z vězení neobstojí jako obhajoba trestu smrti.

Co se týče ochrany vězeňského personálu a spoluvězňů, tak tam je situace velmi obdobná. I když riziko je zde vyšší, než když se bavíme o útěku z vězení, je vykompenzováno tím, že se jedná o osoby, které mají povinnost vyšší míru rizika snášet. U spoluvězňů je to dáno faktem, že závažným způsobem porušili zákon a dobrovolně se tak vzdali minimálně částečně svého práva na ochranu od společnosti a tudíž je zvýšené riziko poměrně přijatelné. U zaměstnanců věznic jde pak o riziko

spojené s výkonem povolání, které si dobrovolně zvolili. To neznamená, že by se společnost neměla snažit tyto skupiny ochraňovat, ale spíše že to není nejvyšší priorita a stejně jako v předchozím odstavci platí, že lepší cestou je zvyšovat bezpečnost ve věznicích, aby se obdobné excesy nestávaly, než popravovat nebezpečné zločince. Navíc ani statistiky z USA nepotvrzují, že by státy, které mají zaveden trest smrti, vykazovaly nižší míru výskytu vražd spoluvězňů, či vězeňského personálu⁴⁵.

2.3.3 Náklady na výkon trestu smrti a odnětí svobody

Jako poslední argument proti dlouhodobému věznění pachatelů bývá uváděna cena, kterou společnost musí za toto vězení platit. Po pravdě je to jeden z nejhorších možných argumentů pro trest smrti, a to ze dvou důvodů. Za prvé je velmi pochybné, že by náklady na „vyživování“ vězňů byly výrazně vyšší, než jejich poprava. Pokud totiž má být trest smrti vykonán v souladu s veškerými požadavky na právní jistotu a na ochranu obviněného, pak dodatečné náklady na zajištění těchto požadavků obvykle převáží náklady na věznění daného pachatele. Jedná se zejména o náklady na dodatečná řízení, kvalitní obhájce, kteří budou odsouzenému přiděleni (a kteří si účtují vyšší sazby za případ, kde hrozí trest smrti) a mnohem důkladnější zjišťování skutkového stavu. Už jenom fakt, že se velkým množstvím těchto případů musí zabývat nejvyšší soud, který velmi často mění zaběhnuté postupy, vytváří dodatečné náklady na provádění tohoto institutu⁴⁶. Navíc vzhledem k délce řízení ani úspora v oblasti kratšího uvěznění a stravy pachatele nebývá nikterak převratná. Empiricky hodnotit náklady na vykonávání trestu smrti je samozřejmě obtížné a studie se rozcházejí ve výsledcích, v závislosti na započítaných nákladech, ovšem všechny se shodují, že trest smrti je dražší, než doživotní vězení. Například studie z New Yorku odhadla cenu jednoho trestu smrti na 1,4 milionu dolarů, v porovnání s přibližně 600 tisíci dolarů za doživotní odsouzení. Obdobná studie z Floridy pak náklady odhaduje až na 3,6 milionů dolarů – šestkrát více, než by stálo pachatele věznit po zbytek jeho přirozeného života⁴⁷. Je tedy vidět, že

⁴⁵ Death Penalty Focus. *Death Penalty Not Needed to Prevent Prison Murder*

⁴⁶ Jedná se o desítky přelomových rozhodnutí, z nedávných například *Harbison v. Bell* a *Kennedy v. Louisiana*

⁴⁷ SPANGENBERG, Robert L. a Elizabeth R. WALSH. *Capital Punishment or Life Imprisonment—Some Cost Considerations*

společnost, která používá trest smrti má prostředky na to, aby je investovala do zvýšení zabezpečení vězeňských zařízení a tím eliminovala možnost útěku vězňů.

Ovšem i kdyby tomu tak nebylo, tak by se daly uspořené peníze brát stěží jako důvod ospravedlňující zavedení trestu smrti. Pokud se totiž společnost rozhodne omezovat práva lidí s cílem chránit určité hodnoty, pak by měla být ochotna nést i cenu, která je s tímto spojena, i když to řada lidí není ochotna financovat. Představa, že bychom popravovali pachatele za účelem snížení nákladů, odporuje zásadám humanity a spravedlivého potrestání. Navíc vzhledem k počtu skutečně vykonaných poprav se nejedná o sumu nikterak závratnou, kterou by si stát nemohl dovolit, tudíž argument o vysokých nákladech věznění pachatelů neobstojí.

Jak je vidět z předchozích odstavců, neexistuje žádný vážný důvod, proč by mělo být potřeba používat trest smrti jako prostředek ochrany společnosti před již dopadenými pachateli. V dnešní době existuje řada mechanismů, které tuto funkci dokáží plnit stejně dobře, jako poprava odsouzeného, a nenesou obdobné riziko a morální kontroverzi. Tudíž ani ochrana společnosti nemůže ospravedlnit existenci institutu trestu smrti.

2.4 Odplata

Poslední funkce, kterou tradičně trestní právo naplňuje je funkce retribuční. Spousta velkých filosofů argumentovala, že právě ona by měla být základem systému trestního práva (například Aristoteles, Tomáš Akvinský, Immanuel Kant, G. W. F. Hegel)⁴⁸. V dnešní společnosti je tato funkce čím dál tím více na ústupu. Právo se posouvá směrem k odstraňování příčin trestné činnosti, resocializaci pachatelů a snaze o jejich nápravu. Myšlenka lidských práv a humanity, která prostupuje západní společnost, se vztahuje i na odsouzené zločince – je zde snaha o zmenšení jejich utrpení a zmírnění negativních účinků, které v sobě potrestání inherentně zahrnuje. Při úvahách o trestu smrti však nemůžeme opomenout právě retribuční funkci, protože ta je s ním spjata těsněji.

⁴⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*

2.4.1 Racionální zhodnocení

Nejprve je třeba zhodnotit tuto funkci prizmatem racionálního uvažování. Aby to bylo možné, je nutné si zodpovědět zásadní otázku – kdy je daný trest dostatečný, aby se vyrovnal spáchanému zlu? Je velmi těžké najít kritérium, podle kterého bychom mohli hodnotit míru naplnění odplaty. Na první pohled se nabízí klasické „oko za oko“, to znamená způsobení stejných následků, které pachatel způsobil oběti (obětem). Tento koncept však v moderní době nemůže obstát. Jednak je často naprosto nemožné způsobit stejný následek (například když vrah zabije více obětí), a ani přístup k těm nejtěžším formám trestu se nezdá správný. Stěží můžeme obhajovat například umučení pachatele k smrti, protože společnost se zjevně nechce stavět na úroveň pachatele a dopustit se stejného prohřešku, jako on sám. Z toho důvodu je obvykle míra utrpení, způsobeného zákonným trestem, výrazně nižší, než jakou způsobil pachatel sám. Proto je snaha činit věznicu co nejhumánnější, abychom zabránili zbytečným škodám na věznicích, ať už fyzických, či psychických, a všechny civilizované státy již dávno opustily extrémní tresty na pachatelích trestného činu.

Mnohem větší smysl dává hodnotit odplatu na základě přínosu, který pro daného zločince jeho čin měl. Jedná se o finanční prospěch, vzrušení či jiné požitky. Tady je pak zjevně nespravedlivé, aby pachatel měl větší prospěch ze své nezákonné činnosti, než jaký trest za tuto činnost následuje – zde by se jednalo o zjevnou nespravedlnost, navíc odporující principu soukromého práva *nemo turpitudinem suam alegare potest*. Jistě – majetkový prospěch trestné činnosti bývá obvykle zabaven, ovšem minimálně nemajetkový pachateli zůstává. Aby však bylo toto naplněno, není třeba ani zdaleka sahát k trestu smrti – už doživotní odnětí svobody jasně vyváží veškeré myslitelné přínosy, které pro pachatele mohlo páchaní trestného činu mít, protože majetkový prospěch je mu ve vězení k ničemu a ztráta svobody do konce života je závažnější, než jakýkoliv požitek, který by mohl pachatel mít. Z toho důvodu ani na základě vyrovnání prospěchu nemůžeme hovořit o nezbytnosti trestu smrti jako prostředku spravedlivé odplaty.

Poslední možnost, která nám zůstává je pak v případě těch nejtěžších zločinů vykonat ten nejtvrdší trest, který je pro společnost ještě přijatelný. Toto samo o sobě však nemůže ospravedlnit trest smrti právě proto, že zkoumaná otázka se týká jeho

přijatelnosti pro společnost. Z toho důvodu lze stěží najít jasné kritérium, které by hovořilo o potřebě popravovat pachatele trestných činů za účelem spravedlivé odplaty.

2.4.2 Emocionální aspekt

Dále je třeba podívat se na otázku emocionální, která je s trestem smrti silně spjata. Je to také hlavní důvod, proč veřejnost stále volá po zavedení trestu smrti, čemuž se budu věnovat koncem této kapitoly. Lidé mají pocit, že spáchané zlo může být odčiněno pouze smrtí pachatele, a proto po zavedení trestu smrti volají. Můžeme si je rozdělit na dvě skupiny – příbuzní a přátelé obětí (protože předpokládáme tento trest pro vraždu či jiné činy způsobující smrt) a ostatní členy společnosti.

Když se podíváme na první skupinu, tak tam bývá volání po trestu smrti nejvýraznější a také nejpochoptitelnější. Pachatel způsobil blízkým oběti trauma, připravil je o milované osoby, a ti tudíž cítí potřebu pomsty a zadostiučinění při výkonu tohoto trestu. Ovšem existují hned dva důvody, proč by to neměl být relevantní faktor hovořící pro tento trest. Za prvé tento akt pomsty, ač může krátkodobě přinést příjemné pocity, dlouhodobě nemůže nahradit vzniklou ztrátu. Navíc je pro pozůstalé mnohem přínosnější, pokud se naučí odpouštět, či alespoň se se situací vyrovnají, než aby nahrazovali ztrátu primitivními pocity vycházejícími z vykonané pomsty. Za druhé by pak stát a právo nikdy nemělo být nástrojem individuální pomsty, která nemá se spravedlností nic společného. Stejně tak by stát neměl používat prostředky donucení k tomu, aby v lidech živil výše zmíněné primitivní pocity, a už vůbec ne za cenu zmaření lidského života.

Co se týče zbytku společnosti, tak tam je situace obdobná. Lidé soucítí s oběťmi a vidí spáchané utrpení (obzvláště díky vysoké medializaci těchto trestných činů), a obdobně cítí příjemné pocity zadostiučinění, pokud je pachatel potrestán co nejtvrdějším způsobem. Ovšem opět je zde základní problém toho, že usmrtit člověka jen proto, aby se jiní lidé cítili dobře, je stěží v moderní době přijatelné. Navíc, stejně jako v předchozím odstavci, jsou tyto pocity primitivní a spíše lidi ubíjejí, namísto toho, aby je povznášely. Výkon tohoto trestu také oslabuje respekt k lidskému životu, o čemž tato práce pojednává v následující kapitole. Obecně pak používání tohoto trestu spíše posouvá společnost nazpět, než aby ji kultivovalo, a probouzí pocity, které by bylo lepší utlumovat.

2.4.3 Veřejné mínění

Poslední otázka, kterou v této části hodlám zkoumat je obecné veřejné mínění – a jestli to samo o sobě je důvodem pro používání tohoto trestu. V České republice dle výzkumu CVVM podpora trestu smrti od revoluce pomalu klesá (z 76 % v roce 1992 na 60 % v roce 2010)⁴⁹, stále by však většina tento trest uvítala. Samo o sobě to však ani v demokratické zemi není důvod pro jeho zavedení. I když pomineme mezinárodní závazky, tak ani demokracie nemůže ospravedlnit přijímání všeho, co si lidé přejí – typicky například zrušení demokracie či omezení práv menšin. Ani u trestu smrti by nebylo dobré ustupovat veřejnému mínění, a to z několika zásadních důvodů. Ten první je jednoduchý a vychází z výše uvedeného – většina lidí se o trestu smrti nerozhoduje racionálně, ale na základě pocitů. Nikterak nezkoumají dopady a kontroverze, které s sebou přináší, což si tak kontroverzní institut každopádně zaslouží. Je to dáno závažností trestných činů, za které je tento trest zvažován, a přirozenou touhou po co nejtvrdší odplatě. Opět, jak už jsem zmiňoval výše, by nebylo správné, aby stát ustupoval obdobným tužbám a posunulo by to společnost ve svém vývoji zpět. Druhý důvod je také prostý – ani v demokracii by stát neměl ve všem ustupovat vůli lidu, ale je třeba zhodnotit pozitiva a negativa určitého institutu a rozhodnout se racionálně. Z těchto důvodů, a obzvláště vzhledem k tomu, že podpora není masová a pomalu ustupuje, nezakládá veřejné mínění dostatečný důvod pro znovuzavedení tohoto institutu.

Jak vidíme, ani na úrovni odplaty za způsobené zlo a utrpení není možné najít jasné ospravedlnění použití tohoto trestu, které by mohlo vyvážit nevýhody s ním inherentně spojené.

3. Oprávnění státu vykonat trest smrti

V této kapitole budu zkoumat klíčovou otázku – má společnost právo použít systém práva k usmrcení svého člena? A na základě čeho si společnost může toto právo osvojit?

Základním problémem trestání pachatelů je otázka, odkud se bere legitimita pro potrestání pachatele. Můžeme si vzít následující příklad:

⁴⁹ ŠAMANOVÁ, Gabriela. CVVM. *Veřejné mínění o interrupci, eutanazii a trestu smrti*

Máme masového vraha, řádně odsouzeného k trestu smrti. Jeho spoluvězeň nehodlá čekat na výkon popravky, a tudíž ho zabije ve spánku. Z hlediska odplaty vyjde na stejno, jestli bude vrah popraven, nebo zabit někým jiným. Ovšem je vidět, že spoluvězeň evidentně nemá legitimitu pro to, aby tento čin vykonal – nemá, odkud by ji odvozoval.

3.1 Společenská smlouva

Co tedy vytváří oprávnění státu trestat pachatele? Obecně se považuje za základ společenská smlouva, kterou uzavírá stát se svými občany. Na základě této smlouvy jsou pak stanovena základní pravidla, která musí členové společnosti dodržovat. Pokud někdo tato pravidla porušuje, vydává se nebezpečí ztráty určitých svých práv – toto slouží jako trest a jako prostředek ochrany společnosti. Je zjevné, že společnost nemůže zvolit jakýkoliv trest – například již dávno byly zavrhnuty všechny formy krutého a nelidského zacházení, protože degradují celý systém spravedlnosti. Existuje tudíž hranice, za kterou společnost jít nemůže, i kdyby si to z pohledu odplaty za spáchané trestné činy daný pachatel zasloužil. Důvod je jednoduchý – je třeba držet se zásad, které společnost vyžaduje po svých občanech. Trest smrti je kvalitativně odlišný od všech ostatních trestů v tom aspektu, že zbavuje jedince veškerých práv a efektivně ukončuje společenskou smlouvu – Hobbes argumentuje, že svými činy daný jedinec přestává být členem společnosti a stává se tudíž jejím nepřítelem – tato úvaha je ovšem velmi zkratkovitá. Pokud už člověk není součástí společnosti, neexistuje základ, na kterém bychom mohli stavět právo vykonat na něm tento trest, protože respekt k lidskému životu by měla společnost uznávat i pro lidi, kteří nejsou jejími členy. I právo na vykonání ostatních trestů je pak velmi pochybné – i kdybychom daného člověka vnímali jako nepřítele, stěží pak můžeme používat systém trestního práva na ochranu společnosti před ním. Navíc pak by se veškerý účel řízení smrškl pouze na ochranu společnosti před daným konkrétním pachatelem, a jak již bylo ukázáno výše, zde je použití trestu smrti zcela zbytečné a lépe poslouží trest doživotního odnětí svobody⁵⁰.

⁵⁰ BRETTSCHEIDER, Corey. *The Rights of the Guilty*

3.2 Důsledky

Pokud uvažujeme, že člověk zůstává součástí společnosti i přes zločiny, které spáchal, pak ovšem narážíme na problém, jestli společnost může na základě společenské smlouvy ukončit jeho život a zbavit ho jeho práv. Zde musíme rovněž odpovědět záporně, jelikož takový trest by už šel nad rámec rozumného očekávání společenské smlouvy – na jejím základě by totiž stát měl chránit práva občanů do té nejvyšší možné míry. Trest smrti je za těchto okolností trestem evidentně přehnaným, protože zbavuje jedince práv, která nikterak ostatní členy společnosti neohrožují. Vykonání trestu smrti by tudíž bylo porušením společenské smlouvy a povinností státu dbát ochrany práv svých občanů⁵¹.

4. Rizika a negativa spojená s trestem smrti

4.1 Negativní dopady trestu smrti

Nad rámec koncepce popsané ve třetí kapitole má však trest smrti ještě řadu dalších negativních dopadů. Ochrana lidského života je v naší společnosti vnímána jako nejvyšší hodnota – a její porušení je bráno za přijatelné pouze za účelem ochrany života jiného. Jistě, existují situace, kdy právní řád dovoluje použití násilí – jedná se o případ války a nutné obrany (případně krajní nouze). Za těchto okolností dává právo povolení beztrestně zabít, pokud jsou splněny určité podmínky. Co se týče války, omezení se vztahují především o ochranu civilního obyvatelstva a vedení boje dovolenými prostředky. U nutné obrany je pak nutné použít přiměřených prostředků, které odpovídají intenzitě útoku. Co však mají obě situace společné je absence jiných možností a jednání za nedostatku času. V tom je trest smrti zásadně odlišný – zabití člověka není vynuceno okolnostmi a neděje se za účelem ochrany konkrétních osob (o ochraně potenciálních obětí jsem psal již výše a zde je jeho role přinejlepším neprůkazná). Ovšem fakt, že dnešní společnost považuje život lidí za nedotknutelný, ještě nutně neznamená, že tomu tak musí vždy být.

⁵¹ BRETTSCHEIDER, Corey. *The Rights of the Guilty*

4.1.1 Hodnota lidského života

Jaké jsou důvody pro to, aby stavěla společnost lidský život na nejvyšší příčku? Jistě, lze použít velmi jednoduchý argument, že je to nezbytná podmínka pro všechny ostatní práva, ale to by nebylo dostatečné. Tato úcta k životu je totiž základní pro celé fungování společnosti a společenské smlouvy. Je naprosto přirozené, že lidé hledají především bezpečnost, a té se jim dostává nejvíce právě tehdy, pokud ostatní vnímají lidský život jako věc nedotknutelnou. Na základě společenské smlouvy se stát zavazuje, že bude chránit práva jednotlivce a jedinec se zavazuje, že umožní státu jeho práva omezit, pokud to prospěje právě ochraně práv ostatních. Pokud je ovšem člověk zabit, pak stát ve své roli selhal – člověk přichází o všechna svá práva a neexistuje způsob, jak mu to vynahradit. Jistě, lze si položit otázku porovnání bezpečnosti a svobody, kdy můžeme říci, že existuje přijatelné riziko, které je ospravedlněné zachováním osobní svobody všech obyvatel (například zákaz používání automobilů by předešel dopravním nehodám). Ovšem to je pro zkoumanou otázku irelevantní, protože v případě trestu smrti neřešíme otázku konfliktu svobody jednotlivce a bezpečnosti. Dalším důvodem pro jedinečnost této hodnoty je její nevratnost – v okamžiku, kdy je člověk života zbaven, již není cesty zpět. A proto, že lidský život je velmi křehký, a zároveň s ním člověk přichází o všechny ostatní práva, měla by jeho ochrana státí na prvním místě v systému hodnot kterékoliv vyspělé společnosti.

4.1.2 Ochrana lidského života

Pokud tedy vnímáme, že lidský život je nejvyšší hodnotou, je také třeba zkoumat, jakým způsobem společnost dosahuje jeho ochrany. Jistě, existují mechanismy, kterými trestní právo dosahuje ochrany společensky uznávaných hodnot, a z těch hledisek jsem zkoumal trest smrti v druhé kapitole – jedná se především o odstrašení potenciálních pachatelů trestných činů, a o zabránění usvědčeným pachatelům v recidivě. Právo však není všemocné a zdaleka nedokáže zabránit všem trestným činům, proto je třeba zaměřit se i na jiný mechanismus – a to na internalizaci hodnot a norem chování. Lidé se totiž běžně nerozhodují na základě racionálního porovnávání veškerých možných dopadů a svých činů a zvažování přínosů a negativ (respektive ti, kteří to zvažují za každých okolností, nebývají potenciální pachatelé trestných činů). Hodnoty a vzorce chování jsou lidem vštěpovány v průběhu dospívání

a za pomoci výchovy v rodině, příběhů, hrdinů a socializace v kolektivu. Všechny tyto věci dohromady pak vytváří v člověku žebříček morálních hodnot, a chování, které se od člověka ve společnosti očekává. Ovšem samotná výchova nestačí – tyto hodnoty a vzorce je třeba v průběhu života utužovat, nebo je možné je naopak bořit či měnit v závislosti na prožitých zkušenostech. Na základě nich se pak člověk rozhoduje a jedná mnohem častěji, než na základě racionálního kalkulu. A zde právě nastupuje idea lidského života jako nedotknutelného – společnost od malička člověku vštěpuje, že lidský život je hodnota nejvyšší, a že by ho měl u ostatních respektovat. To následně způsobuje, že v okamžiku kdy se dostane do situace, že by mohl lidský život zmařit, tak se spíše rozhodne pro jeho zachování. Výhoda tohoto mechanismu je, že na rozdíl od odstrašování pod hrozbou trestní sankce funguje i v případech, kdy lidé nečiní racionální rozhodnutí na základě úvah o tom, co jim hrozí, pokud lidský život zmaří, ale pod tlakem okolností a ve stresu. Stejně tak působí i v případě, kdy nehrozí nebezpečí, že by tento zločin byl odhalen, a tudíž odstrašující účinek nehraje roli. Právě nedotknutelnost života je totiž jedním ze zásadních mechanismů, které brání lidem, aby používali násilí ve svůj prospěch, či v okamžicích rozrušení. Vzhledem k tomu, že je těchto případů nepoměrně více, než případů racionálního rozmýšlení a páčání vraždy s chladnou hlavou, má tento efekt na společnost často větší vliv, než klasické odstrašení hrozbou trestu.

4.1.3. Vliv trestu smrti

Hlavním nebezpečím, které trest smrti přináší je právě oslabení hodnoty lidského života mezi běžnými lidmi. S každým dalším popraveným se totiž smrt stává něco normálního, a zabíjení je v očích lidí běžnější a běžnější. To je pravděpodobně jeden z důvodů, proč existuje korelace mezi počtem vražd ve státě a existencí trestu smrti – obecně mají státy USA, které používají trest smrti vyšší počet vražd na obyvatele, než státy které jej opustily⁵². Vzhledem k tomu, že tyto tresty bývají obvykle silně medializovány, dotýkají všech lidí ve státě. A protože stát je tvořen svými občany, ve skutečnosti má pak každý občan podíl na tom, když státní moc zabíjí lidi. Díky tomu se oslabuje hodnota lidského života, protože každý člen společnosti nese podíl na

⁵² Death Penalty Information Center. *Deterrence: States Without the Death Penalty Have Had Consistently Lower Murder Rates*

popravách, které jsou prováděny. Navíc tím, že je zabíjení, ač prováděné státem, součástí běžného života, tak i lidé sami ho začnou vnímat jako běžnou věc. Díky tomu se odstraňují bariéry, které běžně lidé mívají, když se dostanou do těžké životní situace. Ještě horší účinek pak má, pokud si lidé přejí trest smrti, a prožívají spravedlivé zadostiučinění při jeho sledování, protože si do podvědomí ukládají, že v určitých situacích je smrt něco správného a žádaného. Není těžké si domyslet, že k vykonávání „spravedlnosti“ bez účasti soudů je pak už jen krůček. Tento vliv je dlouhodobý a velmi jemný – ovlivňuje lidi od jejich dětství až po dospělost a může trvat desítky let, než se projeví (nelze předpokládat, že rok po odstranění trestu smrti poklesne počet vražd), přesto však působí a má často mnohem vyšší účinek, než odstrašení pomocí hrozby. Tudíž paradoxně může trest smrti spíše zvyšovat násilí ve společnosti a působit zcela protichůdně. Pokud totiž společnost odmítá násilí, jako prostředek řešení sporů, pak by jej stát neměl používat ve větší míře, než je naprosto nezbytné. Jinak tím vysílá svým občanům velmi zmatenou zprávu a nelze se divit, pokud ji někteří z nich nepochopí.

4.1.4. Dopad na zúčastněné osoby

Další skupinou, která je negativně ovlivněna trestem smrti, jsou lidé zapojení do samotného trestního procesu. Ať už se jedná o soudce, porotce, státní zástupce, či lidi provádějící popravu, všichni se velmi přímo podílí na zabití člověka z titulu svého povolání. Psychické dopady takového zaměstnání jsou velmi závažné a musíme se ptát, zda má stát právo požadovat od svých zaměstnanců, aby činili volbu mezi životem a smrtí, i když jim na to dává institucionální prostředky – dochází zde totiž k naprosté dehumanizaci odsouzeného, kdy je po rozhodujících osobách vyžadováno, aby se rozhodovali bez soucitu. Ještě horší je pak situace v případě porotců, kteří si toto nevybrali jako své povolání dobrovolně, ale které stát přizývá k trestnímu řízení pod hrozbou sankce.

4.2 Rizika spojená s trestem smrti

Když uvažujeme o použití trestu smrti, pak je nezbytné zvažovat též rizika, které sebou tento trest přináší. I když bude systém nastavený sebelépe, přeci jen je není možné zcela eliminovat, protože jakýkoliv právní řád musí pracovat s lidmi, kteří jsou od přírody omylní. Těchto rizik existuje hned několik – jedná se především o možnost propuštění pachatele na svobodu, odsouzení nevinného a zneužití systému justice. Ač

pravděpodobnost, že se tak stane, často nebývá vysoká, jejich závažnost spočívá v nezvratných následcích, které přináší.

4.2.1 Propuštění na svobodu

Kromě negativních dopadů na jedince rozhodujících o vykonání trestu smrti je zde ještě jedno velké nebezpečí, které vyplývá ze závažnosti tohoto institutu – hrozí zde riziko, že pachatel nebude odsouzen. Toto riziko je samozřejmě větší v systému porotního soudnictví, kdy porotci rozhodují o vině a nevinně (nikoliv o uloženém trestu), a jsou vybíráni z řad běžných občanů, ale existuje i v systému, kdy rozhodují soudci. V obou případech se totiž jedná o velmi závažné rozhodnutí a pro člověka, který ho podvědomě nechce učinit, je velmi jednoduché schovat se za zásadu *in dubio pro reo* a raději obviněného propustit na svobodu, než aby udělil trest smrti, který za dané činy zákon předepisuje. Toto je velmi pochopitelné, protože v okamžiku rozhodnutí o výkonu trestu smrti se rozhodující jedinec stává spoluviníkem na jeho vykonání (mnohem více, než když byl pouze členem společnosti, která tento trest běžně používá). Takže i když může s trestem smrti obecně souhlasit, není těžké si představit, že v daném případě raději ucouvne od tohoto rozhodnutí, než aby za něj nesl odpovědnost po zbytek svého života. To má samozřejmě negativní dopady na celé fungování justice a na všechny výše popsané účely trestní sankce. Snižuje se odstrašující účinek trestů, protože společnost vidí, že evidentně vinní pachatelé jsou propuštěni na svobodu, spravedlnosti v tomto případě není učiněno za dost, a vysoce nebezpečný člověk je propuštěn zpátky do společnosti. Obdobné riziko je u trestu odnětí svobody mnohem nižší, protože se nejedná o tak závažné rozhodnutí, a navíc není na rozdíl od popravky nezvratné.

4.2.2 Justiční omyly

Justiční omyly jsou jedním z nejčastějších argumentů proti trestu smrti. Po pravdě nejsou nikterak časté a většině z nich je zabráněno za použití řádných či mimořádných opravných prostředků. Například data z USA ukazují, že více než 50 % ze všech rozhodnutí, kdy byl v první instanci trest smrti udělen, bylo toto rozhodnutí nakonec zrušeno pro hrubé procesní nedostatky⁵³. To samo ukazuje na velkou omylnost

⁵³LIEBMAN, James S., Jeffrey FAGAN, Andrew GELMAN, Valerie WEST, Garth DAVIES a Alexander KISS. COLUMBIA UNIVERSITY. *Why There Is So Much Error in Capital Cases, and What Can Be Done About It* - s. 11

osob zúčastněných na trestním řízení a vždy existuje šance, že chyba na vyšších stupních opravena nebude. V tom spočívá největší nebezpečí tohoto institutu. Riziko existuje na všech úrovních trestního stíhání a začíná již při samotném vyšetřování, kdy může dojít ke špatnému zajištění důkazů, či například jejich podvrhu skutečným pachatelem (viz níže popsany případ Jesse Tafera). Stejně tak v průběhu soudního líčení může dojít k prostému omylu orgánů oprávněných rozhodovat o vině a nevině či trestu smrti. Velmi častá jsou také selhání obhájce ex offio, jak ukazují níže uvedené statistiky. Protože v justici rozhodují o vině a trestu lidé, tak je toto riziko nemožné vyloučit ani za použití nejnovějších vyšetřovacích metod a právních institutů. Lidé nejsou pouze racionálními bytostmi, a tudíž například mediální masáž proti obviněnému může velmi ovlivnit rozhodování jednotlivých zúčastněných. Často pak může i třeba tlak veřejnosti volající po popravě obviněného ovlivnit rozhodování – ve čtyřech státech USA je možné, aby soudce (který je volený občany) zvrátil rozhodnutí poroty o udělení doživotního odnětí svobody a změnil jej na trest smrti. Není překvapivé, že tyto státy vedou v počtu poprav ze všech států USA⁵⁴.

Neexistují přesné statistiky, kolik nevinných lidí bylo popravených, zejména z toho důvodu, že úřady a soudy nejsou ochotny toto pochybení přiznat, nebo dokonce vyšetřovat. Studie institutu Law and Contemporary Problems z roku 1998 uvádí nejméně 25 případů, kde byl s vysokou pravděpodobností popraven nevinný člověk⁵⁵. V Kalifornii bylo od znovuzavedení trestu smrti osvobozeno 13 mužů a jedna žena, kteří byli pravomocně odsouzeni k trestu smrti, v průměru strávili za mřížemi 15 let, a kdyby byl systém rychlejší, tak by byli dávno popraveni. Přičemž většina z nich nebyla osvobozena na základě šetření soudu, ale na základě reportáže novin, či přiznání skutečného vraha. Lze se jen dohadovat, kolik popravených takové štěstí nemělo, ale každopádně je to indikátorem, že i soudní systém bývá omylný, a tudíž dochází k popravám nevinných osob⁵⁶.

Jeden příklad hovoří za vše – poprava Jesse Tafera, která proběhla v roce 1990. O dva roky později byla Sonia Jacobsová, spoluobviněná ze stejného případu

⁵⁴LIEBMAN, James S., Jeffrey FAGAN, Andrew GELMAN, Valerie WEST, Garth DAVIES a Alexander KISS. COLUMBIA UNIVERSITY. *Why There Is So Much Error in Capital Cases, and What Can Be Done About It* - s. 405

⁵⁵MARGOLICK, David. *25 Wrongfully Executed in U.S.*

⁵⁶DEATH PENALTY FOCUS. *Wrongful Convictions in California Capital Cases*

a odsouzená k smrti na základě stejných důkazů, osvobozena odvolacím soudem, protože se přišlo na to, že soud nebral v potaz důkazy zjevně ukazující na nevinu obviněných, a že klíčový svědek (který byl pak odsouzen jako skutečný vrah) křivě přísahal. Bohužel, co se týče Tafera, tak tam už nebyla možnost rozsudek zrušit. Přesto však floridské orgány nikdy oficiálně nepřiznaly, že došlo k pochybení⁵⁷. Podobné případy vycházejí z podstaty trestního řízení, kdy je potřeba prokázat vinu „nad veškerou rozumnou pochybnost“. Bohužel to nikdy neznamená zcela 100% jistotu, která je pomocí současných a pravděpodobně i budoucích vyšetřovacích metod nedosažitelná. To vede k tomu, že je-li trest smrti systematicky používán, tak statistika velí, že v určitém procentu případů dojde k pravomocnému odsouzení a popravení nevinného člověka.

Ač je systematické používání trestu smrti k odstraňování politických odpůrců, jak se dělo v naší zemi v padesátých letech, v dnešní době jen stěží představitelné, tak myšlenka, že by někdo zneužil systém justice v jednom konkrétním případě, je teoreticky reálná. To představuje další riziko, kterému se lze naprostým odstraněním používání trestu smrti vyhnout, a které je zbytečné podstupovat.

4.2.3 Kvalita obhájce

Dalším problémem, při trestním řízení kde je navrhováno udělení trestu smrti, je vysoká závislost na kvalitě obhájce. Ač se tato skutečnost jistě vyskytuje v trestním řízení obecně, ať už je navrhován jakýkoliv trest, závažnost zde spočívá právě v nevratnosti následků trestu smrti, a tudíž mnohem vyššímu nutnému požadavku na zajištění spravedlivého procesu. Studie z okrsku Harris County v Texasu⁵⁸, kde je používán institut přiděleného obhájce (obdobný českému ex offio) ukazuje, že pachatelé, kteří si mohli dovolit najmout vlastního advokáta, měli výrazně vyšší šanci uniknout trestu smrti, než ti, kterým byl advokát přidělen. Konkrétně v letech 1992 až 1999 nebyl popraven žádný z pachatelů, který si najal vlastního obhájce pro celé řízení. Z těch, kteří měli vlastního advokáta pouze na část trestního řízení, bylo nakonec popraveno 14 %, a z těch po celou dobu hájených advokátem přiděleným dokonce 23 %. Ani federální

⁵⁷RADELET, Michael L. a Hugo Adam BEDEAU. *The Execution of the Innocent*

⁵⁸PHILIPS, Scott. *Criminology: Legal Disparities in the Capital of Capital Punishment*

zákony, které vyžadují dokonce dva přidělené obhájce, při čemž minimálně jeden z nich musí být vzdělán v problematice obhajoby proti požadovanému trestu smrti, nejsou schopny tuto disproporci odstranit⁵⁹. Ač by tento problém bylo možno pravděpodobně eliminovat přidělováním těch nejlepších možných advokátů na dané případy, tak skutečnost, že se vyskytuje i ve Spojených státech, které vydávají na spravedlivý proces v případě trestu smrti enormní částky (jak je popsáno v předchozích částech), je velmi alarmující. Pokud totiž život člověka závisí na tom, jestli si může dovolit toho nejdražšího obhájce, pak opět nemůžeme hovořit o spravedlnosti a spravedlivém procesu.

4.2.4 Diskriminace

Poslední nespravedlnost, která vzniká při uplatňování trestu smrti, je odlišný přístup k různým skupinám pachatelů. Tato skutečnost vychází většinou ze stereotypů, které v konkrétní společnosti existují – například rasových předsudků. Tyto stereotypy pak ovlivňují rozhodování osob činných v trestním řízení a mohou způsobit, že například členové etnické minority budou mít vyšší šanci na odsouzení k trestu smrti, než majoritní společnost. Například studie provedena v Marylandu v letech 1978-1999 ukazuje, že rasa pachatele i oběti výrazně ovlivnila pravděpodobnost odsouzení k trestu smrti, kdy měli Afroameričané výrazně vyšší šanci na odsouzení. Tento efekt byl ještě vyšší v případech, kdy obětí byl člen majoritní společnosti. Toto se projevilo už při rozhodování státních zástupců o tom, jestli budou žádat trest smrti a v řízení první instance. Vyšší instance pak tuto disproporci nebyly schopny odstranit⁶⁰. Tato skutečnost je velmi alarmující a je jasné, že osoby zúčastněné na trestním řízení podléhají ve svém rozhodování předsudkům, které ve společnosti panují. Přitom nelze hovořit o legálních nedostacích, které by tomuto zabraňovaly – dle rozhodnutí nejvyššího soudu *McCleskey vs Kemp* z roku 1987 jakákoliv diskriminace ze strany státního zástupce či jiných osob podílejících se na rozhodnutí je důvodem pro osvobození od trestu smrti. Stejně tak je podezření z toho, že by mohl být porotce

⁵⁹ U.S. Department of Justice *The Federal Death Penalty System: Supplementary Data, Analysis and Revised Protocols for Capital Case Review*

⁶⁰ PATERNOSTER, Raymond a Robert BRAME. THE UNIVERSITY OF MARYLAND. *An Empirical Analysis of Maryland's Death Sentencing System with Respect to the Influence of Race and Legal Jurisdiction*

jakkoliv zaujatý proti obviněnému z rasových důvodů dostatečným důvodem pro vyloučení daného porotce⁶¹. Tento problém hovoří sám o sobě silně proti trestu smrti, protože se jedná o zcela zjevnou nespravedlnost a diskriminační použití justice. Navíc poukazuje na omylnost aktérů, kteří o udělení trestu smrti rozhodují, a tudíž opět na riziko justičního omylu. Protože si lze jen stěží představit, že by se povaha a přirozenost lidí v dohledné době zásadně změnila, aby mohly tyto neduhy být odstraněny, pak to představuje zásadní námitku proti používání tohoto trestu.

4.2.5 Posouzení

Výše zmíněné případy nespravedlnosti jsou samozřejmě problematické při jakémkoliv použití justice – namísto toho, aby sloužila spravedlnosti, se spíše stává nástrojem zvěle, či minimálně náhody. Ovšem v případě trestu smrti to platí mnohem více, a to z jednoho prostého důvodu – jeho nezvratnosti. Jistě, v případě neprávem odsouzených k trestu odnětí svobody také není možná naturální restituce, ale přinejmenším je možné nespravedlivě odsouzeného kompenzovat finančně a existuje celá řada případů, kdy byli lidé odsouzení za ty nejtěžší trestné činy následně zbaveni obvinění⁶². Tato možnost při použití trestu smrti zcela odpadá, a možná kompenzace rodinným příslušníkům samotnému odsouzenému nic nepřinese. Navíc závažnost odsouzení k trestu smrti vyžaduje, aby byl spravedlivý proces zaručen nad vší pochybnost. V opačném případě již nemůžeme hovořit o odsouzení pachatele, ale spíše o vraždě či zabití z nedbalosti, na kterém se podílí celá společnost. Závažnost dané situace je ovšem mnohem vyšší, než by se na první pohled mohlo zdát, protože dochází k narušení základního vztahu mezi občanem a společností, která přestává plnit svou roli chránit občany, a namísto toho se stává zdrojem rizika pro jejich život. Toto může těžkým způsobem poškodit důvěru v existující instituce a celkově narušit společenskou soudržnost. Ještě větší dopad pak má toto selhání na právní řád a systém justice v dané zemi, protože ten je přímým viníkem na daném pochybení, a zároveň potřebuje pro své fungování důvěru veřejnosti.

⁶¹ U.S. Department of Justice *The Federal Death Penalty System: Supplementary Data, Analysis and Revised Protocols for Capital Case Review*

⁶² DEATH PENALTY FOCUS. *Wrongful Convictions in California Capital Cases*

Poslední otázka, kterou si zde musíme položit, zní, zda existuje nějaké přípustné riziko, které si společnost může dovolit při vykonávání trestu smrti podstoupit. Zde je nutné odpovědět spíše negativně. Jednak je, jak bylo uvedeno výše, závažnost takového selhání natolik vysoká, že si stěží lze představit, že by mohlo být vyváženo potenciálním přínosem. Sotva může společnost obětovat jeden nevinný život na záchranu několika jiných (to bychom pak mohli přemýšlet o nuceném rozřezávání zdravých lidí na orgány). Naopak je třeba používat metody, které toto riziko nepředstavují, a snažit se odstranit jejich problémy a nedostatky. I kdybychom ovšem přiznali, že je možné za určitých podmínek toto riziko podstoupit, pak by vyžadovalo, aby byl trest smrti schopný plnit kvalitativně odlišnou funkci od ostatních trestů a dosažená spravedlnost minimálně vyvážila způsobenou nespravedlnost. Jak je však patrné z druhé kapitoly, neexistují žádné pádné důvody, které by mluvily pro zavedení tohoto trestu, takže dokud nebude vytvořen justiční systém, který by tato rizika dokázal zcela eliminovat, pak je jeho používání očividně neospravedlnitelné.

Závěr

V průběhu své práce jsem zkoumal dvě otázky, zda trest smrti plní účel trestního řízení lépe, než jiné možné tresty, a zda tento přínos převyšuje negativa, která v sobě inherentně přináší. V obou případech odpověď vyznívá pro tento trest negativně. Trest smrti nepomáhá chránit společnost před daným pachatelem o nic lépe, než doživotní vězení v dobře zabezpečeném zařízení, tudíž je lepší zavést tuto možnost do právního řádu, než za tímto účelem používat popravy. Co se týče odstrašujícího účinku trestu smrti, je přinejmenším pochybné, jestli může trest smrti odrazovat potenciální pachatele nejtěžších trestných činů, protože jen u malého procenta z nich ve skutečnosti dochází k racionálnímu zhodnocení možných následků. Navíc sama o sobě hrozba doživotním vězením je sama natolik zásadní, že jen málokterý zločinec, který je ochotný podstoupit toto riziko by od svého jednání ustoupil na základě možného trestu smrti. Ani v oblasti spravedlivého zadostiučinění a odplaty za spáchaný zločin pak nelze najít jasný koncept, který by vyžadoval smrt pachatele, bez ohledu na závažnost spáchaného trestného činu. Tudíž neexistuje jasný přínos, který by používání trestu smrti ospravedlnil.

Na druhou stranu rizika a negativa, která s sebou trest smrti přináší, jsou zjevná. Usmrcení člověka je samo o sobě závažný problém, umocněný navíc faktem, že nikdy nelze zaručit zcela spravedlivý a neomylný proces vedoucí k tomuto trestu. Dále na základě analýzy společenské smlouvy vyplývá, že chybí oprávnění státu vůbec zasáhnout do individuálních práv člověka takovým způsobem. Ač lze rizika zneužití systému spravedlnosti výrazně snížit použitím dodatečných opravných prostředků a moderních forem vyšetřování, přesto si stěží můžeme představit jejich eliminaci, a tudíž znamenají, vzhledem k nenávratnosti následků, vážný argument proti trestu smrti. V neposlední řadě pak vidíme, že vykonávání tohoto trestu oslabuje nedotknutelnost života v očích veřejnosti, což může mít paradoxně mnohem silnější vliv na bezpečnost, než odstrašování potenciálních pachatelů.

Po zvážení všech aspektů je zřejmé, že trest smrti je přežitkem, který nemá v moderním právním státě místo a je dobře, že jej Česká republika opustila a zavázala se jej nikdy znova nezavádět. Naši legislativci by se tudíž měli zaměřit hlavně na posílení a zdokonalení stávajících institutů, které mají větší potenciál zabránit těm nejzávažnějším trestným činům.

Použitá literatura

Knihy:

COLLINS, Edited by James J. *Drinking and crime: perspectives on the relationships between alcohol consumption and criminal behavior*. London: Tavistock Publications, 1981. ISBN 04-227-8080-4.

SCHABAS, William. *The abolition of the death penalty in international law*. 3rd ed. New York: Cambridge University Press, 2002, 459 s. ISBN 05-218-9344-5.

FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kodexpress, 1998, 109 s. ISBN 80-967-9438-8.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-24-0.

LIŠKA, Otakar. *Vykonané tresty smrti, Československo 1918-1989: (nezahrnuje rozsudky německé justice)*. Vyd. 1. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2000, 225 s. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 80-238-5743-6. Dostupné z: www.iabsi.com/gen/public/Documents/sesit2.doc

Články:

MARGOLICK, David. 25 Wrongfully Executed in U.S.: Study Finds. *The New York times*. 1985, November 14, s. 19. ISSN 0362-4331. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/1985/11/14/us/25-wrongfully-executed-in-us-study-finds.html>

DEARDEN, Jack a Jason PAYNE. Alcohol and homicide in Australia. *Trends*. 2009, č. 372, s. 1-6. ISSN 0817-8542. Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/189451109?accountid=15618>

SPANGENBERG, Robert L. a Elizabeth R. WALSH. Capital Punishment or Life Imprisonment—Some Cost Considerations. *Los Angeles Law Review*. 1989, Vol. 23. Dostupné z: <http://digitalcommons.lmu.edu/llr/vol23/iss1/4>

PHILIPS, Scott. Criminology: Legal Disparities in the Capital of Capital Punishment. *The Journal of criminal law*. 2009, Vol. 99, Issue 3, s. 717-755. ISSN 0091-4169. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=44703593&lang=cs&site=ehost-live>

BAILEY, William C. Deterrence and the Celerity of the Death Penalty: A Neglected Question in Deterrence. *Social forces*. 1980, Vol. 58, No. 4, s. 1308-1333. ISSN 0037-7732. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2577328>

APPLEBAUM, P. S. Law & Psychiatry: Mental Retardation and the Death Penalty: After Atkins. *Psychiatric services: a journal of the American Psychiatric Association*. 2009, roč. 60, č. 10, s. 1295-7. ISSN 1075-2730. Dostupné z: <http://ps.psychiatryonline.org/data/Journals/PSS/3891/09ps1295.pdf>

APPLEBY, Luis, Jenny SHAW a AMOS. National Confidential Inquiry into Suicide and Homicide by People with Mental Illness. *The British journal of psychiatry*. 1997, roč. 170, s. 101-2. ISSN 0007-1250. Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/274790720?accountid=15618>

RADELET, Michael L. a Traci L. LACOCK. Recent Developments: De Executions Lower Homicide rates?: The Views of Leading Criminologists. *The Journal of criminal law*. 2009, Vol. 99, Issue 3, s. 489-508. ISSN 0091-4169. Dostupné z: <http://www.deathpenaltyinfo.org/files/DeterrenceStudy2009.pdf>

RADELET, Michael L. a Hugo Adam BEDEAU. The Execution of the Innocent. *Law and contemporary problems*. 1998. ISSN 0023-9186. Dostupné z: <http://www.law.duke.edu/journals/61LCPRadelet>

BRETTSCHEIDER, Corey. The Rights of the Guilty: Punishment and Political Legitimacy. *Political theory*. Sage Publications, Inc., 2007, Vol. 35, No. 2, s. 175-199. ISSN 0090-5917.

NAGIN, Daniel S. a Greg POGARSKY. Time and Punishment: Delayed Consequences and Criminal Behavior. *Journal of Quantitative Criminology*. 2004, roč. 20, č. 4, s. 295-317. ISSN 0748-4518. DOI: 10.1007/s10940-004-5866-1. Dostupné z: <http://www.springerlink.com/openurl.asp?id=doi:10.1007/s10940-004-5866-1>

PRIDEMORE, William Alex. Vodka and violence: Alcohol consumption and homicide rates in Russia. *American journal of public health: JPH / American Public Health Association*. 2002, roč. 92, č. 12, s. 1921-30. ISSN 0090-0036. Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/215106937?accountid=15618>

SCHABAS, William. The Abolition of Capital Punishment from an International Law Perspective. In: *International Society for the Reform of Criminal Law* [online]. 2003 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://www.isrcl.org/Papers/Schabas.pdf>

HUMAN RIGHTS COMMITTEE. *Abdool Saleem Yasseen and Noel Thomas v. Republic of Guyana, Communication No. 676/1996*. 1998. Dostupné z: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session62/view676.htm>

PATERNOSTER, Raymond a Robert BRAME. THE UNIVERSITY OF MARYLAND. *An Empirical Analysis of Maryland's Death Sentencing System with Respect to the Influence of Race and Legal Jurisdiction: FINAL REPORT* [online]. 2003 [cit. 11.4.2012]. Dostupné z: <http://www.newsdesk.umd.edu/pdf/finalrep.pdf>

LIEBMAN, James S., Jeffrey FAGAN, Andrew GELMAN, Valerie WEST, Garth DAVIES a Alexander KISS. COLUMBIA UNIVERSITY. *Why There Is So Much Error*

in Capital Cases, and What Can Be Done About It [online]. 2002 [cit. 11.4.2012]. Dostupné z: <http://www2.law.columbia.edu/brokensystem2/report.pdf>

HAYS, Jeffrey. EXECUTIONS, ORGAN HARVESTING AND THE DEATH PENALTY IN CHINA. In: *Facts and details* [online]. 2008 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://factsanddetails.com/china.php?itemid=298>

HOGG, Chris. China ends death penalty for 13 economic crimes. In: *BBC news: Asia - Pacific* [online]. Shanghai, 25.2:2011 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-12580504>

Judikáty

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *Case of Öcalan v. Turkey: (Application no. 46221/99)*. 2005. Dostupné z: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/Decisions+and+judgments/HUDOC+database/>

HUMAN RIGHTS COMMITTEE. *Communication No 554/1993 : Trinidad and Tobago* [online]. 1998 [cit. 12.4.2012]. Dostupné z: <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/eb285036ab252889802566d7005a4c12?Opendocument>

SUPREME COURT OF THE UNITED STATES. *Harbison v. Bell*. 2009. Dostupné z: <http://www.law.cornell.edu/supct/search/display.html?terms=habeas&url=/supct/html/07-8521.ZS.html>

HUMAN RIGHTS COMMITTEE. *Chitat Ng v. Canada, Communication No. 469/1991, U.N. Doc. CCPR/C/49/D/469/1991*. 1994. Dostupné z: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/html/dec469.htm>

SUPREME COURT OF THE UNITED STATES. *Kennedy v. Louisiana*. 2008. Dostupné z: <http://www.law.cornell.edu/supct/html/07-343.ZO.html>

SUPREME COURT OF THE UNITED STATES. *Woodson v. North Carolina*. 1976. Dostupné z: http://www.law.cornell.edu/supct/html/historics/USSC_CR_0428_0280_ZS.html

Elektronické zdroje:

AMNESTY INTERNATIONAL. *Death sentences and executions in 2011*. 27.3.2012. London: Amnesty international publications, 2012. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/info/ACT50/001/2012/en>

ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ. *Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty* [online]. 1989 [cit. 12.4.2012]. Dostupné z: <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr-death.htm>

ŠAMANOVÁ, Gabriela. CVVM. *Veřejné mínění o interrupci, eutanazii a trestu smrti* [online]. 2010 [cit. 11.4.2012]. Dostupné z: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101044s_ov100614.pdf

DEATH PENALTY FOCUS. *Wrongful Convictions in California Capital Cases: A Report by Death Penalty Focus* [online]. 2008 [cit. 11.4.2012]. Dostupné z: <http://www.deathpenalty.org/downloads/CA%20Wrongful%20Convictions%20Report%20Final%20March%2028.2008.pdf>

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. In: *Sbírka zákonů 120/1976*. 1966. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>

Death Penalty in 2010: Executing countries left isolated after decade of progress. In: *Amnesty international* [online]. 28.3.2011 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/report/death-penalty-2010-executing-countries-left-isolated-after-decade-progress>

Death Penalty Not Needed to Prevent Prison Murder. In: *Death Penalty Focus* [online]. 2011 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z: <http://www.deathpenalty.org/article.php?id=555>

Deterrence: States Without the Death Penalty Have Had Consistently Lower Murder Rates. In: *Death Penalty Information Center* [online]. 2012 [cit. 2012-04-11]. Dostupné z: <http://www.deathpenaltyinfo.org/deterrence-states-without-death-penalty-have-had-consistently-lower-murder-rates>

Dui Hua Estimates 4,000 Executions in China, Welcomes Open Dialogue. In: *The Dui Hua Foundation* [online]. San Francisco, 12.12.2011 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: http://duihua.org/wp/?page_id=3874

Statistika vražd v ČR od roku 1990 do roku 1998. In: *Verejna sprava: tydenik vlady Ceske republiky* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra, 1998- [cit. 2012-04-11]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/aktualit/sdeleni/1999/vrazdy.htm>

The Federal Death Penalty System: Supplementary Data, Analysis and Revised Protocols for Capital Case Review. In: *U.S. Department of Justice* [online]. 6.6.2001 [cit. 2012-04-11]. Dostupné z: <http://www.justice.gov/dag/pubdoc/deathpenaltystudy.htm#2>

STEWART, Steven D. U.S. Executions Since 1976. In: STEWART, Steven D. *Office of the Clark County Prosecuting Attorney* [online]. 2012 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://www.clarkprosecutor.org/html/death/usexecute.htm> Office of the Clark County

Uniform crime reports. *Federal Bureau of Investigation* [online]. 2011 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z: <http://www.fbi.gov/about-us/cjis/ucr/crime-in-the-u.s/2010/crime-in-the-u.s.-2010>